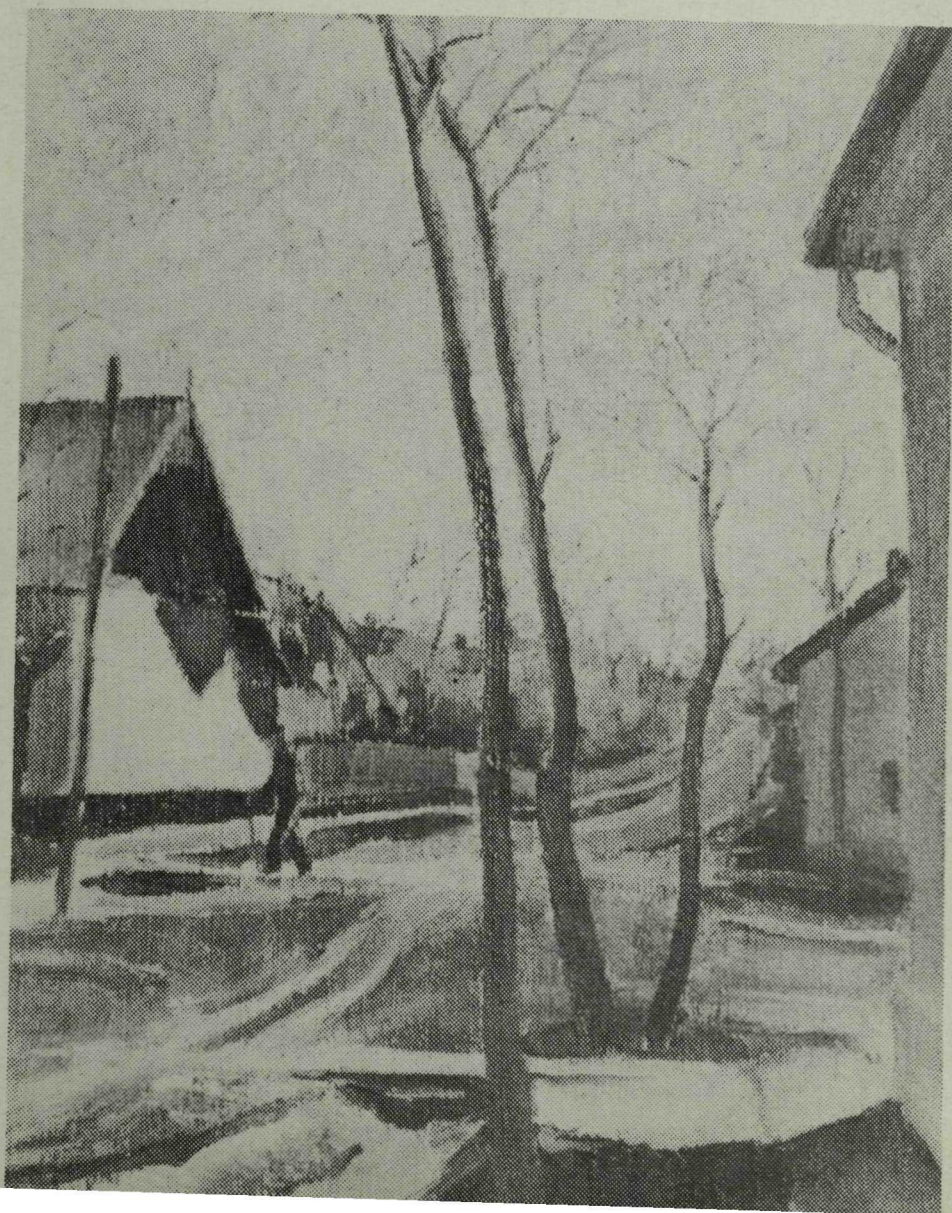

JÁSZKUNSAÉG

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

4

XXXII. évfolyam
negyedik szám
1986. december

Ártéri erdő

TARTALOM

- 3 Válogatás a bolgár líra gyöngyszemeiből
(Georgi Sztrumszki, Kiril Kadijszki, Ekaterina Joszifova, Georgi Belev, Kiril Boriszov és Binjo Ivanov versei)

VALÓ VILÁG

- 9 László Gyula: Azok a napok

FÓRUM

- 11 A tömegkommunikáció új útjai
Néhány gondolat a városi televíziózásról
— Egri Sándor írása

HAGYOMÁNYOK

- 22 Király Péter: Cirill és Metód műve és a tanítványok
26 Négy évtized a bulgarisztika útján (Gjurov Alexandar Király Péterről)
27 Kisfaludi Sándor (1916—1986) — Kaposvári Gyula írása
30 A „Hatkunság” tudósa — Emlékezés dr. Györffy Lajosra — Pálréti Ágoston írása

MŰVÉSZET

- 32 Ilosvai Varga István a Kunságban — Tiszai Lajos tanulmánya

TÉKA

- 38 Magyar ifjúság a nyolcvanas években.
Megjegyzések egy tanulmánygyűjteményhez — Kerékgyártó István írása
40 Fiatal volt, szárnyalni akart (Sóskúti Júlia írása a Zenészballada c. riportkönyvről)

KÉPEK

A címlapon és a borító 2., 3. oldalán, valamint a 3., 6., 8., 21., 29., 32., 34. és 43. lapon Ilosvai Varga István alkotásai. (Reprodukciók: Tarpai Zoltán)

E számunk szerzői:

*Georgi Sztrumszki, Kiril Kadijszki, Ekaterina Joszifova, Georgi Belev,
Kiril Boriszov, Binjo Ivanov*
költők, Bulgária, Kjusztendil

László Gyula
újságíró, Szolnok

Egri Sándor
újságíró, Szolnok

Király Péter
tanszékvezető egyetemi tanár, a nyelvtudományok doktora, ELTE, Budapest

Gjurov Alexandar
a Bolgár Kulturális és Tájékoztató központ főmunkatársa, Budapest

Kaposvári Gyula
ny. múzeumigazgató, Szolnok

Pálréti Ágoston
újságíró, Szolnok

Tiszai Lajos
újságíró, Szolnok

Kerékgyártó István
tudományos kutató, Szolnok

Sóskúti Júlia
újságíró, Szolnok

JÁSZKUNSÁG

A Szolnok Megyei Tanács V. B. művelődési osztályának folyóirata.

Felelős szerkesztő: Dr. László Gyula

Kiadja: A Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat 5001 Szolnok, Pf. 105. Telefon: 17-850

Felelős kiadó: Nánai Tibor

Szolnoki Nyomda Vállalat 5000 Szolnok, Vörös Csillag u. 28. Telefon: 17-130

Felelős vezető: Gombkötő Béla

Szolnok, 1986. december — 4118

Terjesztő szerv: a Magyar Posta.

ISSN szám: 0448-9144

Szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, I. sz. Irodaház. Telefon: 17-850

Szerkesztőbizottság: Berényi Ferenc, dr. László Gyula (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Tóth László, Valkó Mihály (elnök), dr. Zádor Béla,

Terjeszti: A Magyar Posta. Előfizethető: bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a posta hírlapüzleteiben, és a Posta Központi Hírlap Irodájánál (KHI) Budapest, V. József nádor tér 1. 1900., közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: 1 évre 48 Ft, félévre 24 Ft, egyes szám: 12 Ft.

Megjelenik: évente négyszer.

XXXII. évfolyam, 4. szám, 1986 december

Válogatás a mai bolgár líra gyöngyszemeiből

Szolnok megye bulgáriai testvérmegyéje Kjusztendil. Az itt élő és alkotó költők legfrissebb verseiből adunk közre most egy csokorra valót, ízelítőül a baráti nép irodalmából.

GEORGI SZTRUMSZKI:

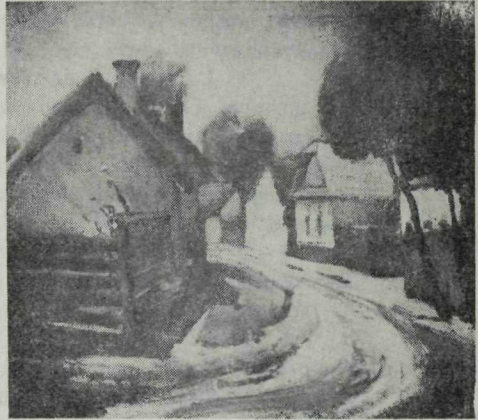
Víz

*Mi tegnap éltető,
szelíd, engesztelő
forrás volt még, édes víz, hideg –
árad
világnak,
zavartan tör elő,
vést hoz, villámló fergeteget,
hidakat tép, gyökereket görget,
mélybe kavar és ajtókat dönt,
árja bokrokat, köveket pörget,
bilincselő parton túlra döng,
piszkos felbők torlódnak sötétben,
fekete szurdok bög, akár a vad.
Az örvények torkán tajték-fehéren
fenyegető kiáltás fakad.*

*Felfogod-e mindezt, ó, te ember?
Benned loccsan az az ádáz bang.
A messziről indult düh szól e nyelven,
az éktelen,
a féktelen harag.*

*Fodros habja alatt elcsitul majd,
erdők mélyébe visszavonul
a meg-nem-értett, meg-sem-hallgatott
bang,*

*súlyos kérdése csenddé simul,
de a legyűrt kín éget, egyre nő,
s bosszút kiált, új fergeteget,
mi tegnap éltető,
szelíd, engesztelő
forrás volt még, édes víz, hideg.*

Kunhegyesi kisutca

Deresedő nők

*Deresedő nők, nők, kik elindultok,
ha megvirrad a nap könnyörtelen,
mikor a hüvös elválás karonfog,
amikor továbbáll a szerelem.*

*Szemetekbe rémület szurka dermed.
Keserű kérdés pillátok alatt.
A legszebb madarak már elrepültek.
S vigasztalást senki, semmi nem ad.*

*Tegnap még ábitottak, csábítóak,
kik uralkodtatok szívünk felett.
Veletek alkonyul ifjúságunknak
szép ragyogása – elmegy veletek.
Szíveteket a kibűlés rémíti.*

*A vérben fagy siklik váratlanul.
Deresedő nők, nők, kedveseink ti
virágnylástól, míg a lomb lebuлл!*

(Kiss Benedek fordítása)

Szárnyak

*Forgatja reánk kék radarhálóját egyre az égbolt,
kimeríti vele az élet hangjait – e szüntelen
lombsusogást, habcsevegést...*

*Szálldosnak illatok
a légben – lelkek, melyek testüket kutatják
a jövődő gyümölcseiben.*

*És füst, égi por meg ősz
keringél a világ felett. De mégis: milyen életillatú
a balál – ahogyan elnyugszik a fűben lila orgonafürtként
a lassan kibúló galambtetem. Holnapra bizonynyal
így búl ki e ragyogásban a mindenségen diadalmas
lét is. De ma még nincs legyőzve az élet.
Lám, a jegenyék – zöldgallyal álcázott rakéták –
is a reggelnek szegeződnek. Meg hogy is tudna a holnapra
gondolni, ha mégának bolondja – az ember?*

*Égő pipacsok
a búzamező sebei; a kenyérben is ott parázslik a vér –
a holtak vére visszaered ereinkbe, és lefelé húz bosszúja,
mint a gyökér...*

*Indulok én is. Valamerre.
Hol van már a röptések kora? Leterítve nyugszom
bizonyára...*

*És kétoldalt vállaimnál két kisgyerekem
tört szárnyaikként...*

Homokszem

*Titokzöld csillaghullás jüniusa...
Az éj telisteli most szénaszaggal
s parti homokéval. Hold-lapátot
hajítottak a rétre. Fönn az égbolt
rostája zeng, hogy újra átszítálja
az idő aranyrejtő balmait.*

*Csak fekszel itt, az éjben elbűvölten,
míg rádöbbsz, hogy csupán egy homokszem
vagy magad is: épp, hogy csak moccannál, de
az élet máris táncoltat szitáján,
hogy hullj ki rajta gyorsan... És megint csak
röptülj tova a pusztaságban...*

(Veress Miklós fordítása)

A felhő

*Megcsap az alkony hűse,
hatalmas felhő úszik át köztem s a Nap között.
Gyorsan balad, megsírol téged is
árnyéka másik végivel.*

*Te most épp mit csinálsz? S mit fogsz csinálni holnap?
Elolvadnak a napok mint a felhők.
Szeretnék úgy megöregedni,
hogy vállad tartsa homlokom.*

*Álmomban így elalhatnék kicsit
nagy tested mellett békességben,
derűs lelkeddel békességben.
Mosolygón mondom ezt.*

*A tágas csendben itt nem változik az élet.
A felleg
elvonul majd.
Előttünk semmi sincsen csak a közeledő éj.*

Az igazság

*Egy lépés félre s már
nem vagy vele.
De ez túlzás, nem hordunk szemellenzőt,
talányos és akadozó
arcok bólintanak ránk mindenünnen,
Hisz a talányok is
remények,
s most ők szólítanak.
Az igazság közben helyén marad,
közömbösen vár:
elfojt minden fölös mosolyt az igaz szív,
s megöl
minden illúziót.*

(Fodor András fordítása)

Kárhoztatás

Miért nem adod fel a reményt?
 Miért szövögetsz újra terveket,
 mikor mindent elveszítettél?
 Mit készülsz még kockára tenni?
 Immár életed az utolsó
 és irgalmatlan gazdagságod.
 Tudom, kész vagy rá, hogy feláldozd,
 de nyersz-e valamit vele?
 Úgy érzem mégis,
 hogy ez áldozatra kárhoztatásban
 rejlik a győzelem, amit kívánsz.
 Az életnél fontosabb mi lehetne?
 Lehet, hogy így
 a szimbólumokig tudsz emelkedni,
 az élet képeinek titkaihoz érsz,
 amelyekkel a többiek,
 amelyekkel mindenki más
 – semmik bár, vagy hatalmasok –
 folytatja életét.

(Király Zoltán fordítása)

Ablakból

1.

Teljesen megöszült a fa.
 Csupán egyetlen levél
 maradt zölden a csúcsán.
 Az udvart büszkén bevilágító
 fán e levél tűnik betegnek.

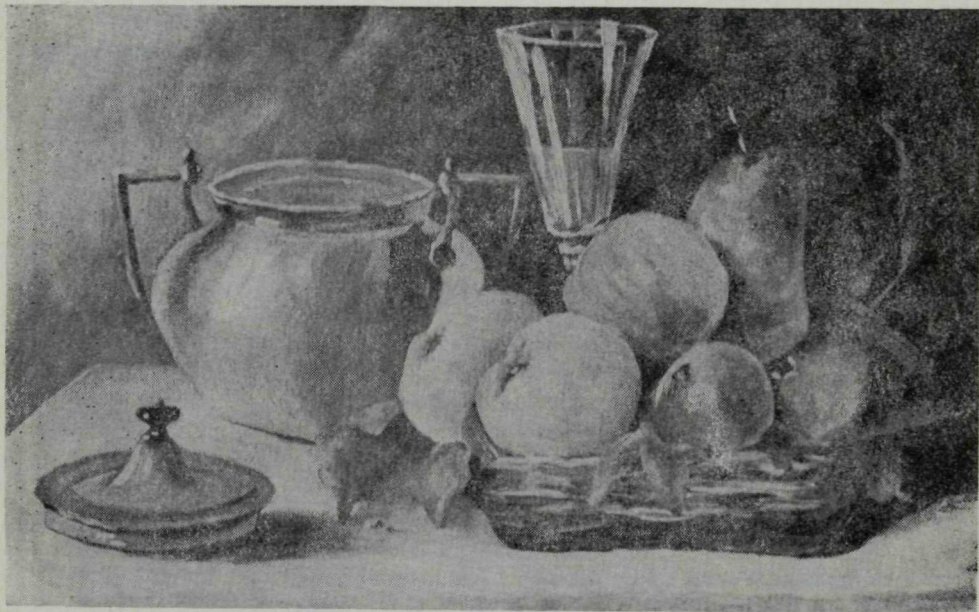
2.

Három napos havazás – mennyi fehérség!
 Alóla mintha szavak emelkednének,
 birkózva, akár gyerekek paplan alatt
 hogy melyik bújjon elő elsőnek
 zibálva és kipirosodva...

3.

Itt-ott olvadozva fehérlik a hó.
 Tarka tehén – a föld
 kilép a hideg istállóból,
 s megy, megy a mennyei réteken,
 rajzanak bátán felriadt bogarak.

(Kiss Benedek fordítása)

Korai csendélet

*a teremtetlen nektárra érett,
a ki-nem-gyulladt csillagokra érett,
a barátom, ki meghal,
a barátom, ki meghal majd.
Az egész erdő – ágaskodva – nézi.*

*Mondtam már: Élj, gyere, hempergőzz a világban s mártózz
fővenyszemekbe;
napszúródj, kút fölé hajoljál, vizét ne oszd meg,
s ne add a magadét nekem;
koldus tenyeret ne nyújts ki mindönkre – a pókbálós tüske
megszúrja még?*

... mint nap a csönd úgy zubant le,
utolsó első madár lobbantotta a barlangot;
a köveken szökelltek a szivárvány szavak,
zuhogtak zajok, aranylott a por,
a fürdetett sziluett – tarkón a kéz – szétfeszült,
a szétfeszült sziluett hanyatthomlok szállt,
a szétfeszült sziluett a földre ért,
sújtotta nehez magját épp belé,
emlékét az becsukta s forogni kezdett.

(Szondi György fordítása)

Falu vége (1926)

LÁSZLÓ GYULA:

Azok a napok

Még aprócska, a világra épp csak rácsodálkozó emberke voltam, mégis kitörölhetetlenül él bennem azoknak a napoknak az emléke. Talán azért is, mert apámat, aki rágalmozói szerint is galambepéjű ember hírében állt, akkor láttam először igazán indulatba jönni.

— Hol az a nőszemély? — harsogta kapunk előtt a villámgyorsan szépszámúra duzzadt csőcselék, értve a „nőszemélyen” a falu párttitkárát, aki éppen nálunk volt, apámmal beszélte meg: mi a teendő? De a munkát mindig nagyívben kerülő, a nehéz napokban azonban önmagukat egycsapásra „forradalmárnak” minősítő „urak” kifigyelték hová tart a párttitkár. Követték. Az utcán, nyíltan azonban nem mertek szembenézni vele, mert kemény asszony volt a javából. Rádadásul sokukon segített korábban, ha a szükség úgy kívánta. Ezért aztán egyenként, külön-külön szemlesütés nélkül nemigen tudtak vagy nem mertek volna szembenézni vele.

Akkoriban én ebből még csak annyit érzékelttem, hogy gyűlés gyűlés hátán; éjszakába nyúló suttogó beszélgetések otthon; anyám rebbenő szeme; apám sűrűn ismétlődő „...de mindezt nem az ügy a hibás...” kifakadásai, és a sokat tapasztalt, szókimondó öreganyám múlhatatlan bölcsessége: „Ha ennyit hangoskodtok, mi lesz a dologgal? Mert vetni kell!” S ez a sokféleség mindennapos „házi átok” volt akkoriban.

Az iskolában pedig sokáig ott függött „apánk” mosolygós képe, amelynek láttán talán valóban azt gondoltuk akkoriban, hogy tényleg itt van a Kánaán. De a várt éden helyett feszültség volt, gyanakvás, s a kimondott szó többszöri előzetes átgondolása, mert a fő „elv”, az éberség ezt követelte. Gyerekek, felnőttek nem jutott sokkal több, mint jelszavak — s ma már tudom —, a romboló demagógia!

Elég az hozzá, hogy mikor elhangzott házunk kicsi ablaka alatt a már idézett épületes kiáltás, az öregem, mert így hívtuk családfőnket emberemlékezet óta, olyan indulatossá vált, hogy kezében morzsává aprózódott az általa mindig szentnek tekintett kenyér, és öreganyám még vénebb görbebotját felkapva kirobogott a házból.

— Mit akartok? Ha valakinek van valami jogos elszámolni valója, az mondja a szemembe!

— Nem akarunk mi magától semmit, Jani bátyám, csak attól a „veres asszonytól...! — süvöltötte a falu egyik legkétesebb „hazafija”, aki soha nem volt korábban ilyen élénk, főleg ha a közért kellett volna tenni.

— Majd adok én nektek veres asszonyt! — kelt ki magából az öreg. — Bezzeg most kinyílt a csipátok, de amikor magunkért, a faluért kellett össze-fognunk, sehol se voltatok...! — És jól vigyázzatok, ha a fritzek eszén túljáram, töletek se rezelek be. Ez a bot lesz a tanúm, mi történik, ha nem takarodtok iziben! Volna a pofátokon bőr, oktanul meghurcolni egy olyan asszonyt, aki végig becsülettel tette a dolgát, és nem rajta múlt, ami történt...?

— Te is a vereseket pártolod — recsegte egy borízú hang —, vagy velünk vagy? Mondd meg világosan!

— Én az embert pártolom, nem a pillanatnyi elvakultságot — kiáltotta vissza apám, majd annak rendje-módja szerint megpökte tenyerét, mint ahányszor ásót fogott, és kétkézébe kapta a görbebotot...

Mi a kerítés mögött szepegtünk. Féltünk is, meg apám erejében is bízunk. Öreganyámra pillantottam, aki kemény asszony hírében állt, az első háború után hét gyereket nevelt fel egyedül, szántott, aratott, mint a férfiak. S a mami most mégis sírdogált. Ő is félt, ahogyan mi. Olyan csend volt, hogy a lélegzet is harsogott.

— És a téesszcséből is visszük a miénket — ugrott elő váratlanul a falu legkisebb figurája, a neve is találó volt, Kis Pista. De ez a Pista a munkában is kicsi volt, annyi baja, kifogása senki másnak nem akadt, mint neki, ha dolgozni kellett.

Apám homlokán ekkor hullámozott át a másik, eddig még nem látott felhő. — Viszed ám a keresztanyádét... csak azt, amiért megdolgoztál, de a föld az közös marad! — mondta szinte már üvöltve. És mi ekkor ijedtünk meg igazán, mert az öreg legutóbb akkor kiáltott ilyen hangon, amikor nem akarták egyből kimérni annakidején a földet azoknak, akiket az illetett.

Mi lesz ebből, legalább húszan egy ellen! És a gyűrű lassan kezdett bezárulni. Öreganyámon láttam, hogy már indult volna a szenteltvízért, ha mer. De nem moccant. A papa mindenre elszántan nézett egyenesen a „bátrak” szemébe. Azóta tudom, hogy a nyílt, egyenes tekintetnek hatalma van, mert egyszerre csak semmivé lett a már-már vészterhesnek tűnő feszültség, elernyedtek a fenyegető karok, s az emberek eloldalogtak. A sarokról még az egyikük viszsza kiáltott: „Még találkozunk, öreg, mert nem felejtünk!” — Én sem, abban biztosak lehettek! — mondta csendesen, inkább csak magának, apám.

Még egy emlékkép él bennem ezekből a napokból, amikor az egyik ködös, zúzmarás november elejei hajnalon arra ébredtem, hogy a konyhánkban, ahol a környék szinte egyetlen világvevőjének számító rádió állott, ezen a szokatlan órán ott toporgott a fél utca felnőttese, és pisszenés nélküli csendben hallgatták a Szolnokról felhangzó adást: „Véget kell vetnünk az ellenforradalmi elemek garázdálkodásának! Utótt a cselekvés órája!...” És apám szép csendesen elővette a féltve őrzött maradék pálinkáját.

A tömegkommunikáció új útjai

Néhány gondolat a városi televíziózásról

Hosszú, ám úgy tűnik mégiscsak reményteljes várakozás után a hazai megyeszékhelyek, nagyvárosok között tizenvalahányadikként felsorakozva 1985 tavaszán megkezdte — egyelőre kísérleti adásait a Szolnok Városi Televízió. A Széchenyi városrész ún. „bekábelezett” lakásaiban történt kipróbálás után a május 1-i felvonulásra gyülekező ünneplő közönség lehetett szemtanúja elsőként, az áruházak kirakatában felállított készülékek jóvoltából a beköszönő műsornak. Az elhatározást — ha a már működő városi televíziókhoz mérten kissé megkésve is — tettek követték és követik, amelynek havonta szemlélői lehetnek a Széchenyi lakói, később pedig majd a többi városrészé is.

1.

Néhány szó ide kívánczik a nemzetközi és a hazai előzményekről. A kommunikációs rendszer világméretű átalakulásának korában élünk, de már ma is látható, hogy századunk utolsó évtizede minden eddiginél hatalmasabb változást hoz ezen a téren is: 2000-ben gyökeresen másképp fogjuk gyűjteni, feldolgozni, tárolni és továbbítani (azaz végső soron felhasználni) az életünkhöz szükséges információkat, legyenek azok mindennapi politikai, tudományos vagy művészeti tárgyúak. A 2000-ig vezető útnak azonban bizonyos dialektikus ketőssége van.

Egyfelől — tág értelemben — kényszerpályának tekinthető, mivel Magyarország több okból nem teheti meg, hogy ne vegyen részt a kommunikációs viszonyok átalakulásában; másfelől az ezredfordulóig tartó útnak aktív utasai lehetünk, tehát nem eleve eldöntött, hogy az új kommunikációs korszakban milyen viszonyok valósulnak meg. Ennek a ma dolgozó és tanuló generációk aktív részesei lehetnek. A pálya annyiban lesz kényszerpálya, hogy visszatérő döntékényszer állapotában leszünk akkor, amikor a döntések elhalasztása vagy elmulasztása is már a döntés egy bizonyos (és általában, ha nem is mindig, hátrányos) válfaját jelenti. „Eddigi alapállásunk az új kommunikációs eszközökkel kapcsolatban alapvetően deffenzívnek minősíthető. Az eszmecserékben legtöbbször az a kérdés vetődött fel, hogy milyen veszélyt jelentenek számunkra az új eszközök, illetve sokan és szerfölött sokszor ismételtetik, hogy költségeik miatt ezek hazánkban úgysem vezethetők be (egyelőre)” — állapítja meg Szekfü András A tömegkommunikáció új útjai c. tanulmányában. (Kossuth, 1984.) A továbbiakban e munka egyes fejezeteiből idézünk.

„Az igazán érdekes kérdés számunkra az, hogy miként lehet saját javunkra hasznosítani az új kommunikációs technikát, lehetőségeit. Ezért a nemkívánatos hatások kikerülését vagy semlegesítését is csupán ebből az offenzív perspektívából kiindulva érdemes átgondolni. Az MSZMP vezető testületei 1983-ban több alkalommal foglalkoztak kommunikációs kérdésekkel. Ennek során több olyan határozat, állásfoglalás született, amelyek sok évre irányt mutatnak a tömegkommunikációs rendszer fejlesztéséhez. E téren talán fordulatról sem túlzás beszélni, hiszen e fontos dokumentumok hatására érezhetően átalakult az új tömegkommunikációs problémákhoz való korábbi viszony, s mintha változóban lenne a fentebb említett deffenzív alapállás. Az új tömegkommunikációs eszközök felhasználásának veszélyeit illúziók nélkül fel kell mérnünk. (Súlyosbítja a problémát, hogy ezen eszközök szélesebb körű elterjedése éppen most, a feszült nemzetközi helyzetben, a kiélezett ideológiai harc körülményei között megy végbe. Azonban a veszélyeket is jobban lehet és kell „kezelni” egy pozitív, offenzív alapállásból.)

Az 1983-as év kommunikációpolitikai állásfoglalásainak sorát az nyitotta meg, hogy a tavaszi ún. félidős központi bizottsági ülés is kiemelten foglalkozott a tömegkommunikációs eszközökkel. A Politikai Bizottság 1983. november 9-én pedig megtárgyalta a rádió és a televízió tevékenységét, és határozatban foglalta össze értékelését az intézmények munkájáról, a fejlesztés irányairól. Az MSZMP KB agitációs és propagandabizottsága pedig az 1983. október 4-i állásfoglalásában nagy teret szentelt a kábeltelevíziózás hazai lehetőségeinek. Ezek az állásfoglalások együttesen nagy előrelépést jelentenek a hazai kommunikációs struktúra fejlesztésében. Azzal azonban, hogy a kerekék most mozgásba jöttek, nagy felelősség hárult mindazokra, akik politikusként, műsor-készítőként, kutatóként vagy „csak” felelős állampolgárként közreműködhetnek a jövő tömegkommunikációjának kialakításában. Amíg nem mozdultunk, a fő veszély az volt, hogy elszáguld mellettünk az idő, és mulasztásaink miatt nehezen behozható hátrányba kerülünk. Most, amikor megkezdünk valamit, lényeges, hogy széles körű információk birtokában, felelősséggel, fantáziával, újító ötletekkel olyan struktúrákat, mechanizmusokat hozzunk létre, amelyek nyitottak a jövő új kihívásaira.

2.

A televízió bevezetése után igen rövid idő, mintegy 20 év elteltével már megjelentek — kísérleti stádiumban — egy következő kommunikációs periódus eszközei. Ezért a társadalom még a fejlett országokban sem szokhatta meg a televíziót, nem alakíthatta ki a tévé használatának és hasznosításának viszonylag optimális módózatait. Mivel az új eszközök kifejlesztése és piacra dobása legalább három szféra (műszaki—katonai fejlődés, társadalmi—politikai igények, gazdasági feltételek) bonyolult összhatásának függvénye, így elmondható, hogy az új eszközök megjelenése hol egyik, hol másik szempontból „elsietettnek”, „szervezetlennek”, az organikus fejlődésbe nem illeszkedőnek tűnik, és ez az adott szempontból valóban igaz is lehet.

Melyek tehát ezek az „új eszközök”? Mielőtt akár csak ideiglenes választ is adhatnánk e kérdésre, fel kell figyelnünk a kommunikációs eszközök (és

eszközhasználat) fejlődésének egy sajátosságára. Egyre inkább megszűnőben van a határ a tömegkommunikációs eszközök között. Vajon tömegkommunikációs eszköz-e egy 2500 lakást ellátó kábeles rendszer, mely néhány csatornáján helyi szolgáltatásokat biztosít? Tömeg-e még az így elért néhány száz vagy néhány ezer ember? Továbbá nem válik-e a telefon a tömegkommunikációs rendszer részévé akkor, amikor a betelefonálás rádió- és tévéműsorokba mondhatni egyre inkább „beépül”, illetve amikor egy számítógépi adatból előfizetők ezrei (később milliói) hívhatnak le praktikus egyedi információkat házi tévékészülékük képernyőjére? (Prestel, Bildschirmtext)

Jelen szempontból az „új eszközök” közé kell sorolnunk néhány „rég”i” eszköz (telefon, rádió, televízió) minőségileg újszerű használati módját is. Különösen akkor, ha az más (esetleg új) eszközökkel összekapcsolva, integráltan történik. Ezért Magyarországon — ahol a régi eszközök infrastruktúrája is évekkel, évtizedekkel (lásd telefon!) le van maradva az igényektől — számon kell tartanunk mindazokat a lehetőségeket, amelyekkel az új eszközökkel elért szolgáltatásokat megközelítő minőségben a régi eszközök továbbfejlesztésével, invenciózus kiterjesztésével is ki lehet fejleszteni.

A kábeltelevízió iránti érdeklődés azóta külföldön is felfutott, és most mintha ismét apadóban lenne. Kiderült, hogy a kábel sem csodaszer, és ha nem jól szervezik a szolgáltatásokat, akkor a jövőben nemigen lesz használója a sajátos kábelműsornak. Ennek ellenére a kábeltévé olyan sokrétű, elvileg is jelentős fejlődést ígér, hogy a nyolcvanas évek kommunikációpolitikai döntéseiben kulcskérdés marad.

3.

A kábeltelevízió a televízióvételt megkönnyítő nagyközösségi antennákból alakult ki sok országban. Két fajtáját szokás megkülönböztetni: az ún. passzív kábeltévét, ami csak olyan tévéműsorokat továbbít, amelyek a levegőn át is foghatók, ideértve olyan távoli műsorokat, amelyek az adott helyen nem, vagy csak különleges antennával érhetők el.

Az aktív kábeltévé olyan „saját” szolgáltatásokat is nyújt, amelyek levegőből nem foghatók. Ezek egy része műsorjellegű, más része nem egyéb, mint az előzőekben leírt cabletext-szolgáltatás, illetve a fizetőtévé különböző fajtái, a számítógépes tévéjátékok stb.

Magyarországon általánosan használt nagyközösségi antennarendszerek több ezer lakást látnak el egyetlen antennáról, és hat-hét program továbbítására képesek. Zalaegerszegtől Nyíregyházán, Sopronon át egészen Pécsig számos ilyen rendszer működik már, és a közvetített csatornák számától függően, de mindenütt havi 20,— Ft-nál kevesebb díj ellenében általában kiváló technikai minőségű vételt biztosítanak. A rendszerek a Magyar Televízió I. és II. műsorán kívül továbbítják a helyben fogható külföldi műsorokat is, így Nyugat-Magyarországon a jugoszláv és az osztrák, északon a szlovák, keleten a szovjet és a román tévék műsorait.

A legnagyobb és egyben legkorszerűbb hazai rendszer jelenleg Székesfehérvárott működik. Ott egyetlen antennarendszer több mint 20 000 lakást lát el. Az ottani üzemeltetőknek az a célja, hogy a szétszóró beépítésű külterületek kivételével fokozatosan az egész város részesüljön a nagyközösségi antennarendszer előnyeiből. Több helyen — így Székesfehérvárott, Kecskeméten és Zalaegerszegen — azzal is kísérleteznek, hogy a várost behálózó kábelrendszert más célra is hasznosítsák, például a közüzemek (távfűtés, víz, felvonók) hibajelzéseinek továbbítására, netán távszabályozásra is.

De válhat-e a hazai nagyközösségi antennarendszerekből kábeltévé? A lehetőség mindenesetre adott, „mindössze” annyi szükséges hozzá, hogy a „légből kapott” műsorokon kívül saját készítésű műsorokat is továbbítsanak rajta. A műszaki lehetőség megvan, a legtöbb helyen ugyanis nincs kihasználva a hathét csatornás kapacitás, de még ahol — a sok külföldi program révén — minden csatorna foglalt is, a hétfői napokon bizonyosan szabad mindkét magyar műsor helye. Ami pedig az adástechnikai berendezéseket illeti, a nagyközösségi antennarendszer központi erősítőjére szinte bármilyen képmagnót és ipari tévékamerát rá lehet kapcsolni.

A szűkebb környezetről szóló képi kommunikáció iránti igény több városban konkrét formában is felmerült az utóbbi évtizedben. Volt, ahol a helyi labdarúgócsapat idegenben játszott, de országosan nem közvetített mérkőzését szerették volna lejátszani. Másutt a népfront — a helyi politizálásban rejlő lehetőségeket felismerve — tanácsulést, május elsejei ünnepséget és iskolatévét szeretett volna közvetíteni. Felvetődött persze egy sor új kérdés, így többek között a műsorsugárzási jog szabályozása, az adások politikai felelőssége. Mivel Baranya megye párt- és állami szervei támogatták a kezdeményezéseket, s a döntéshez szükséges tapasztalatok megszerzése érdekében a Magyar Televízió elnöke is hozzájárult a dologhoz, az MTV Pécsi Körzeti Stúdiója kapott jogosítványt kísérleti kábeltévéadások készítésére.

4.

Vajon a tömegkommunikációs struktúra korszerűsítésével is meg kell várunk a valamikori országos területi—közigazgatási reformot? Akkor ugyan csak sokáig halaszthatnánk a helybeliséghez jobban igazodó lap- és adóstruktúrát! Persze ma már ezt is lehet másként csinálni. A helyi rádiók például nem a megyehatárokhöz igazodnak, hanem körzetekhez, a pécsi és a szegedi tévéstúdiók nemkülönben. Azonban ez a helyzet részben vagy egészben a technikai szükségsszerűség miatt alakult így. Ugyanis a rádiók esetében a meglévő adókhoz igazodtak, ezért logikátlan az elhelyezkedési megoszlás. A tévéstúdióknak viszont nincsen saját adójuk...

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a mai tömegkommunikációs rendszerben a helybeliség fontos strukturáló erő, azonban (1) főleg a vitatott megyeszerkezetekhez igazodik; illetve (2) ahol ettől eltér, ott az eltérés oka nagyrészt esetleges, nem a kommunikációpolitikai koncepció, hanem a technikai kényszer továbbélése miatt; (3) jelenlegi tömegkommunikációs rendszerünkben kima-radtak a helybeliség megyénél szűkebb szinterei.

A szocialista értékekhez való hűség követeli meg, hogy minden új (és ezért drága) eszköz esetében szorgalmazzuk a közösségi használat lehetőségét.”

Eddig az idézet, amelyet közérthetősége, egyértelmű fogalmazásmódja miatt tartottunk szükségesnek ebben a terjedelemben talán kissé hosszúra nyúlt bevezetőként közreadni. Valamint azért, mert nem biztos, hogy a tömegkommunikációban dolgozókon kívül az olvasó a cím alapján kézbe veszi a könyvet.

5.

És most következze az áttekintés a miskolci, a kecskeméti és a szolnoki kábeltévé (városi televízió) létrejöttéről.

1985 nyarán a sajtóban is megszaporodtak a városi televíziózásról szóló közlemények. A Magyar Televízió székházában áprilisban tartottak sajtótájékoztatót, amelynek idején már 12 városban működött kísérleti vagy állandó jelleggel kábeltévé, összesen 320 ezer lakásban. Ez azt jelenti, hogy 1 millió néző élhet az új tömegkommunikációs eszközzel. Szolnokon akkoriban még csak a kísérleti adások előkészítésénél tartottak, másutt már jóval előbb jártak. Kitekintésünk esetleges. Miskolcra és Kecskemétre egyaránt a kíváncsiság vonzotta e sorok íróját.

MISKOLC

Hazánk második legnagyobb városában a központi határozatokkal mintegy párhuzamosan indult el az „alulról jövő kezdeményezés” a helyi és a központi akarat gondolatmenetének sebessége tehát szerencsésen egybeesett. Az már külön tiszteletet igényel, milyen szisztematikusan készültek föl az önálló műsorkészítésre, s a műsorkészítők gondolatai nem álltak meg a város határánál.

Miskolcon 1982-ben a legújabb lakótelepen alakult meg az Avasi Kulturális Egyesület. Az Avas lakótelepen 40 ezer ember él, és mivel az egész lakótelepen kiépült a nagyközösségi antennarendszer, a kulturális egyesület javasolta a közösségi televízió létrehozását. Az ötletet hamarosan fölkarolta, sőt más lakótelepekre is kibővítette a város vezetése. 1984 nyarán *Kecskés Sándort* nevezték ki stúdióvezetőnek a Miskolci Városi Televízió élére, 1985 elejétől már az operatőr, a hangtechnikus, a vágó, a montírozó és a szerkesztőségi titkár is a városi televízió intézményének állományába került főállásban. Mellékállásban foglalkoztatják a gyártásvezetőt, a zenei szerkesztőt, a szerkesztőriportert és egy szerkesztőt. A fő- és mellékállású „hivatásos” televíziósok munkáját kb. negyvenen segítik társadalmi munkában. De honnan akadt északi iparvárosunkban ennyi, televíziózáshoz értő szakember?

Kecskés Sándor stúdióvezető:

— 1984 októberében két tanfolyamot is indítottunk a Nehézipari Műszaki Egyetemen. Előbb a műszaki gárdának — operatőröknek, vágóknak, világosítóknak, kameramannoknak — folyt a képzése, 1985 január elejétől pedig a szerkesztőknek, a riportereknek, a gyártásvezetőknek.

Miskolc Város Tanácsa és a megyei tanács 1984-ben 4—4 millió forintot adott technikai eszközökre. A szerkesztőség az egyetemen kapott helyet, maga az egyetem 1 millió 400 ezer forint értékű technikai eszközt vásárolt. Az Észak-terv és az egyetem szakemberei közösen, társadalmi munkában vállalták, hogy megtervezik és kialakítják a stúdióhelyiséget. Kölcsönösen használjuk a technikát, a városi televízióknak szánt programok mellett az egyetem zártláncú televíziójának is készítünk műsort.

A technikai eszközök tovább bővíthetők a Miskolci Gyermekváros tévé-stúdiójával és a Megyei Pedagógiai Intézet eszközeivel.

— *Az egyetem stúdiója a végleges megoldás?*

— Nem. Új gimnázium épül az Avason, annak épületében kap majd helyet a városi televízió. Szorosan együttműködünk az épület tervezőjével, Dézsi János Ybl-díjas építésszel.

— *Hogyan fogadták a miskolciak az első adást?*

1985. április 15-én jelentkeztünk először, természetesen „konzervműsorral”. Májusban minden hétfőn adtunk a választási jelölőgyűlésekről, a jelöltekről egy, másfél órát.

Miskolcon az 1985-ös év tavaszán 1250 lakásban nézhették a városi televízióműsorát, majd a miskolci Gelka segítségével hamarosan 7 és fél ezer lakásban volt fogható az adás. 1986-ban 9600 lakásban fogható a városi televízió és a VII. ötéves terv célja — 33 ezer lakás kábelén.

Az első rögzített adásban bemutatkozott a városi televízió, majd egy filmet vetítettünk az Avas lakótelep életéről, Szomszédolás címmel. Ezzel a műsorral egyébként minden hónapban jelentkeztünk, az első riportban a kulturális életéről, a játszóterekről, a lakótelepi gyerekek szabadidőtöltési lehetőségeiről volt szó. Aztán áttekintettük a közlekedést, járt már a stúdióban a város főépítésze, aki a városfejlesztésről, a Gelka igazgatója, aki az adás minőségéről beszélt. A fogadtatás? Az első adásnapon 150 hívás érkezett a 63-859-es telefonszámunkon: témákat javasoltak, ötleteket adtak.

Célunk az önálló, nyílt várospolitikai megteremtése, a választók és a választottak közel hozása egymáshoz, a közéletiség, a demokratizmus, a közös ügyek iránti felelősségérzet növelése. Érezzük az igényt az emberekben. Az egyik telefonáló például nyíltan megmondta: reméli, mi oda is „behatolunk” a mikrofonnal és a kamerával, ahol a hallgatót, nézőt, mint egyszerű állampolgárt nem fogadják jó szívvel. El tudom képzelni, hogy önállóan készített műsort is elfogadjunk, de előfordulhat, hogy forgatócsoportot kap valaki ötlete kivitelezéséhez. Mert akkor jó a városi televízió, ha a nézők nemcsak passzív szemlélői, hanem aktív készítői a műsornak.

Szorosan együttműködünk a városi újsággal, a Déli-Hírlappal és a miskolci rádióval, reagálunk egymás témáira. Végül is óriási a városi televíziózás lehetősége, hiszen Miskolc 210 ezer lakosából — ha csupán a nagyközösségi antennarendszerre kapcsolt lakásokat nézzük — 120 ezer embert érhetünk el.

A miskolci példa igencsak inponáló. Ám nem álltak meg a megyeszékhelyen. A tervek szerint Ózd, Leninváros, Sátoraljaújhely tanácsai is foglalkoznak a városi televíziózás gondolatával.

KECSKEMÉT

Kecskeméten egy megnyerő, 42 éves fiatalember lett a városi televíziózás atyja, dr. Szombathy Zoltánnak hívják, és beszélgetésünk idején a városi tanács titkársága szervezési és jogi osztályának volt a vezetője. Mellesleg talán azt sem árt tudni róla, hogy Jászberényben, a Lehel Vezér Gimnáziumban érettségizett és első munkahelye a Hűtőgépgyár volt. Ott kóstolt bele először a helyi tömegkommunikációba; a Hűtőgépgyár lapjába írta első cikkeit. Aztán Kecskeméten rábízták a '80-as évek elején a tanácstagoknak szóló Tanácsi Szemle szerkesztését. Aztán a Tanácsi Szemle olyan népszerű lett, hogy az olvasók kihordták az épületből és a közintézményekben, de még a fodrásznál is találkozni lehetett vele. Hamarosan összeötvöződött a művelődési központ gondozásában megjelent műsorfüzet és a Tanácsi Szemle, és Kecskeméti Szemle címmel útjára indult az önálló városi lap. A főszerkesztője dr. Szombathy Zoltán maradt; így tulajdonképpen a városi lapból nőtt ki a városi televízió intézménye.

— Megtaláltuk az egészséges középutat, hogy ne túl korán és ne túl későn szervezzük meg a televíziót. A párt- és állami szervektől kaptam megbízást a televíziózásra, mint a Kecskeméti Szemle főszerkesztője. 1984. október 31-én jelentkeztünk a képűjsággal, azaz az első kísérleti adással. November végétől már naponta háromszor: délelőtt 10 órakor, délután 3-kor és este 6-kor sugározunk a 6-os csatornán a helyi híreket, ugyanezen a csatornán egész nap megy a Magyar Televízió képűjságja.

A kábelrendszer kiépítésének alapjául a Széchenyi városrészben a távfűtés optimalizációját szolgáló kábel szolgált.

— Mit tud a kábel?

— A hőközpontok működésének folyamatos korrigálása mellett rengeteget. Ráépíthetők a tűzjelző, a betörésjelző, a liftek meghibásodását jelző berendezések. Gondolkodunk egységes városi adatbank létrehozásán is, ami például a raktárakban lévő anyagokat tartja számon, azaz megoldjuk a készletgazdálkodás optimalizációját számítógépen. De szívesebben beszélek a televízióról. 1985. április 8-án megvolt az első kísérleti adás. Elhatároztuk, hogy a színvonalból nem engedünk. Amatőrködésbe nem megyünk bele, mert azzal elveszíthetjük a nézőket.

— Kik készítik a műsorokat?

— Mi, kecskemétiiek. Igaz Budapestről is jelentkeztek tévések. A tanácsukat elfogadtuk, a személyüket nem, mert meggyőződésem, hogy helyi műsort nem készíthet senki szívvel-lélekkel „bedolgozásban”. Rendszeres közvetítőhelyeink az úttörőház, a színház, a fedett uszoda, a sportszarnok és az iskolák.

A Városi Televízió jelentősége abban áll, hogy megteremti a társadalmi kontrollt, azaz a város vezető testületeinek a nyilvánosság előtt kell vállalniuk döntéseik konzekvenciáját. A városi televízió fórumot teremt az egészséges lokálpatriotizmus feltámasztásának is.

A város vezetése természetesen nem mondott le a Kecskeméti Szemléről, hiszen az írott szót semmi sem helyettesítheti. Foglalkozunk a helyi rádiózás gondolatával is, mert a teljességet e három kommunikációs eszköz — a helyi sajtó, a helyi rádió és a helyi televízió — jelenti.

Dr. Szombathy Zoltán vezetésével megalakult a városi televízió intézménye, s hamarosan bekapcsolódott, nemcsak a helyi, hanem az országos tömegkommunikáció rendszerébe (Tv-híradó, Ablak) is.

SZOLNOK

Szolnokon az 1985. május 1-i „kirakatadás” után május 13-án, hétfőn este 7 órakor kezdődött az első lakótelepi kísérleti adás a Széchenyi lakótelep kb. 2 ezer lakásában. Az előzmény? Nem túlságosan hosszú! 1984 nyarán alakult meg a Szolnok városi kábeltelevízió operatív bizottsága. Néhány tagja ellátogatott Kecskemétre, Tatabányára; tanulmányozták ott hogyan csinálják? A tagok abban az évben még kétszer találkoztak, de csak az 1985 eleji beszélgetés indította igazán el a konkrét munkát, ekkor választották be a bizottságba *Palatinus Istvánt*, a Magyar Rádió Szolnoki Stúdiójának akkori vezetőjét és *Zentai Zoltánt*, a Tv-híradó szolnoki irodájának szerkesztőriporterét. De műsorszórást még ekkor nem terveztek. *László József*, az Ingatlankezelő Vállalat igazgatója azonban erősködött, hogy ők vállalják a kábeltévé körüli bábáskodást, így ki is nevezték az operatív bizottság titkárának. Tulajdonképpen sokáig az volt a helyzet, hogy az IKV úgymond megelőlegezte a városi tanácsnak az anyagiakat. Mert igaz, hogy a kamera a Kőolajkutató Vállalat tulajdona volt, de a kazetták pénzbe kerültek. Sőt; az Ingatlankezelő Vállalat pénztárában rendre fölvehették honoráriumukat a műsorok készítői is.

Mivel a felszerelés 1985 nyarán csupán az említett kamerából és a lejátszóegységből állt, hamarosan tisztázni kellett a stúdió helyét, felszerelésének, kialakításának költségeit. *Czibulkáné dr. Németh Emília*, a városi tanács elnökhelyettese, az operatív bizottság elnöke a következőket mondotta erről:

— Mi a Magyar Televízió segítségével, állami támogatásban bízunk. Kiderült, hogy ez nem megy. Csakis önálló erőből, helyi forrásokból teremthető elő a szükséges pénz!

A stúdiót sokan a Magyar Rádió Szolnoki Stúdiójának épületében látnák legszívesebben, hangoztatva, hogy a körzeti stúdiók szerepkörének változása csökkenti a létszámot, így talán elférnének együtt, és közösen dolgozhatnának.

Örvendetes, hogy az IKV nem várt határozatokra, cselekedett. Ígéretük szerint hamarosan 3 lakótelepen biztosítják a városi televízió, 5 külföldi tévéadó, a magyar 1-es és 2-es műsor vételét — kifogástalan minőségben! 1990 táján a város 27 ezer 580 lakása közül 15—20 ezer lakásban fogható lesz a kábeltele-

vízió adása mikrohullámú átjátszó rendszer segítségével, a 3 nagy lakótelepen — a Széchenyin (hozzá kapcsolódik a Csokonai út), a Zagyva-partin és a Jubileum térin. De óriási az érdeklődés a Vegyiművek lakótelepén és Szandaszőlősen is. Ezért kell a mikrohullámú rendszer.

1986. június 21-én szombaton délelőtt Szolnokon, a Széchenyi városrészben mondhatni az utcáról közvetítette első élő kísérleti adását a Szolnoki Városi Televízió. A tavaly május elsejei „kirakatadás” óta számszerint ez volt a tizenkettedik. Az újszülött tehát csecsemőkorba ért. A városi tanács idei februári ülésén hozta létre a városi televízió intézményét, és áprilisban kinevezte vezetőjévé dr. Vajda Jenőt. Hogy miért éppen erre a szerencsére jó szervező-készséggel megáldott fiatalemberre esett a választás, arra érdemes lesz egyszer több szót is vesztegetni. Álljon itt róla annyi, hogy kisgyerek kora óta szerelmese a filmezésnek, szinte napok alatt igyekezett elsajátítani a videotechnikát. Ma ő a mindenes. Ha kell riporter, operatőr, vágó, szerkesztő, technikus, gépkocsivezető és bútorszállító. Tanult a Szovjetunióban, majd itthon jogi egyetemet végzett, pártbizottsági állását cserélte föl a televíziózásra.

— *Milyen most a városi televízió?*

— Az ország más városaiban előbb kiépítik a stúdiót, a fejállomást és a kábelrendszert, aztán ha mindez kész, kezdődhetnek a kísérleti adások. Szolnokon fordítva történt. Nincs saját kameránk, nincs reflektorunk, sokáig még egy mikrofonunk sem volt. A fejállomás helyett egy videomagnót közvetlenül csatlakoztatunk a Széchenyi városrész néhány utcájában a központi antennarendszerre, így sugározzuk az adást. Az utóbbi hetekben költöztünk be két ideiglenes otthonunkba, a Várkonyi tér 20-ba — a városi televízió irodájába — és a Ragó Antal út 4-be, a stúdióba. A Széchenyi városrészben egyelőre 2200 lakásban nézhetik adásainkat. Mostani állapotunknak semmi köze a végleges megoldáshoz! Ideiglenesek vagyunk, de az egy-, olykor kétórásra sikeredett adások havonta készülnek, és általában kétszer sugározzuk őket.

Nehéz megfogalmazni mekkora köszönettel tartozunk az Ingatlankezelő Vállalatnak, és a Kőolajkutató Vállalatnak, akik a kezdettől egyengetik utunkat. Felszerelésünk ma is közös a Kőolajkutató Vállalattal.

— *Melyek lesznek a közeljövő fejlődési állomásai? Napjainkban elkerülhetetlen a kérdés: megvan-e az anyagi fedezet?*

— Szolnok vállalatai támogatják a városi televíziót, hiszen a városi tanácsnak nem lenne rá elég pénze. Nos, ha a pénzügyi feltételeket sikerül megteremteni, még az idén bekábelezné a budapesti Gelka az egész Széchenyit, s a Vízügyi Székház tetején elkészülhet a fejállomás.

— *Az is ideiglenes lesz?*

— Nem, végleges. Hirschmann gyártmányú professzionális fejállomás. A kábelrendszer tovább terjeszkedhet a József Attila lakótelepre is. Aztán három év alatt a Vegyiművektől Szandaszőlősig eljuthat mindenhová.

— *Hogyan készülnek most a műsorok?*

— A technika egyelőre szegényes, hiányosságait másféltucat lelkes ember tenniakarása pótolja. A fejlődés hamarosan a műsorok színvonalában is jelentkezni fog.

— *Mennyivel gazdálkodik a városi televízió?*

— Éves költségvetésünk közel 1 millió 400 ezer forint. Nagyságának érzékeltetésére elég talán annyi: körülbelül kifutná egy jó minőségű kamera árát.

— *Másfél tucat lelkes emberről esett szó. Nincs is főállású munkatársa a városi televíziónak a vezetőn kívül?*

— De, igen, 1986. július 1-től munkába lépett helyettesem, Zentai Zoltán és gyártásvezetőként Arany Katalin. Ők napközben a Várkonyi téri irodában, a 15-384-es telefonszámon kereshetők.

— *Ember, lelkesedés, műsor tehát akad. Tudomásom szerint a fejlődés nemcsak a városi televíziózást szolgálhatja majd.*

— Ha a III. számú irodaház tetején kiépül az antennarendszer is, sugározni tudjuk a Magyar Televízió és a jugoszláv televízió mindkét programját, egy csehszlovák, egy szovjet adót és sztereó minőségben 14 féle URH rádióprogramot. A városi televízió adásai mellett közvetíthetjük a Magyar Televízió képűségét, készülhet városi képűség, különféle szolgáltatásokat nyújthatunk, pl. a televízió egyes műsorait, az iskolatévét adásait ismételtelhetjük.

— *Mibe kerül majd mindez a lakástulajdonosoknak, a bérlőknek? Ma az országnak több mint 20 városában működik városi televízió. Volt, ahol ezer, volt, ahol ötezer forintot kértek lakásonként a kábelezésért.*

— Mi ezer forint körüli összegre gondolunk. Ha megvalósulnak az előbb említettek, a város 20—25 ezer lakásába juthatunk el. Egyébként azokban a városokban, ahol a településfejlesztési hozzájárulás céljaként a városi televíziót jelölték meg, egyöntetű volt a siker.

— *Beszéljünk a műsorszerkesztés, a műsorkészítés elveiről!*

— Nemcsak mondjuk, valóban azt szeretnénk, ha a városi televízió mindenkié lenne, mindenki magáénak érezné. Akár riportokkal, javaslatokkal, a műsor arculatának kialakításával, akár egyes műsorszámok elkészítésével is. Elsősorban a fiatalokra számítunk, a főiskolásokra, középiskolásokra. Alakulhatna bárhol olyan videoklub, esztétikai kör, közösség, ahol a fiatalok megismerkedhetnének a videotechnikával, a műsorkészítéssel. Természetesen segítséget is nyújtunk. Az lenne az igazi, ha ezek a közösségek rövid idő múltán saját műsorszámokkal jelentkeznének. Most nyolctagú szerkesztőbizottság működik, a tanács, a KISZ, az üzemek, a nyugdíjasok, a Néplap és a rádió munkatársainak részvételével.

— Többször felvetődött a pénz, az anyagi fedezet. Ahogy az a városi televízió irodájának kirakatában olvasható, többféle munkát vállal önállóan a cég, nem titkoltan a gazdasági haszon reményében.

— Valóban nemcsak kérünk, mi is szeretnénk segíteni magunkon. Vállalunk referenciacinémaeket, videós részmunkákat — például képszerkesztést, hangosítást, felvételek készítését, színvonalas reklámcinémaeket állítunk össze és vetítünk, ismeretterjesztő előadásokat tartunk.

— Miközben kívánjuk, hogy az említett rövid- és hosszútávú célok, elképzelések minél hamarabb, minél kevesebb kényszerű üresjáráttal valósuljanak meg, föltétlenül említsük meg: a városi televízió — mint a leghatékonyabb tömegkommunikációs eszközök egyike — a helyi demokratizmus további szélesítésének el nem hanyagolható, sőt, a jövőben nélkülözhetetlen eszköze. Ha pedig ezt látjuk, máris közelebb a cél.

EGRI SÁNDOR

Kakati rész Kunhegyesen

KIRÁLY PÉTER

Cirill és Metód műve és a tanítványok

A 863. év jelentős események elindítója volt a szlávok művelődésének történetében. Ekkor alkotta meg a szaloniki születésű Konstantín, aki később Rómában a szerzetesi rendben a Cirill nevet vette fel, a glagolicát, a sajátos szláv ábécét, és ennek segítségével, valamint szülővárosa vidékének bolgár nyelvjárása alapján teremtette meg testvérével, Metóddal együtt a szláv írásbeliséget. Hrabar szerzetes írja a X. században, hogy a szlávoknak („szlovienek”) eredetileg nem volt írásuk, nem voltak könyveik, később görög és latin betűkkel írták le szláv nyelvű szövegeiket, de mivel ezekkel nem lehetett pontosan lejegyezni a szláv szavakat, a sajátos szláv hangokat, önálló írás megteremtése vált szükségessé.

Konstantín-Cirill és Metód működési területe Morávia és Pannónia volt, de tevékenységük kisugárzott a cseh, lengyel és horvát területekre is. Az alábbiakban a testvérpár működésének nyelvi vonatkozásait világítom meg.

Rosztiszlav Morávia szlovien fejedelme, Szvatoplukkal egyetértésben, tanácsot tartván főembereivel és a morvákkal, követeket küldött Moráviából III. Mihály bizánci császárhoz (862–863.), az alábbi üzenettel: „Sok keresztény tanító jött hozzánk, olasz, görög és német földről, különféleképp tanítván bennünket. De mi szlovienek egyszerű nép vagyunk, s nincs, aki megtanítsa bennünket az igazságra és megmagyarázhatná nekünk az Írás értelmét. Ezért tehát, uralkodó, küldj olyan férfiút, aki nekünk igazságot tenne.” A most idézett Metód-Legenda (IX. század vége—X. század eleje) szavaival szemben viszont a Konstantín-Legendában (IX. század vége) ezeket olvassuk: „Népünk elvetette a pogányságot és a keresztény törvényt követi, nincs azonban olyan tanítónk, aki az ő nyelvén megmagyarázhatná az igaz keresztény hitvallást, hogy ezt látva, mások is utánozzanak bennünket. Küldj hát nekünk, uralkodó, püspököt és ilyen tanítót, mert töletek minden ország számára jó törvény származik.”

A fentiekből az tűnik ki, hogy Rosztiszlav — a Metód-Legenda szerint — elsősorban az addigi tanítások különfélesége miatt kért igazságottevő tanítót a császártól, míg a Konstantín-Legenda szerint Rosztiszlav — a korábbi térítőik idegen nyelvére gondolva — népe számára érthető nyelven beszélő tanító küldetését kérte.

Mihály császár a Rosztiszlavhoz írt levelében is kitér a nyelv kérdésére: „Az Isten... a mi időnkben nyelvek számára betűket nyilatkoztatott ki, ...azért, hogy ti is a nagy nemzetek sorába lépjete, kik saját nyelvükön dicsérik az Istent” (Konstantín-Legenda XIV. 15–16). Vagyis a bizánci császár is egyetértett a morva fejedelem kérésével, hogy az ő népe is saját nyelvén

szólhasson az Úrhoz. S a császár a Filozófust (Konstantín) és testvérét, Metódot küldte Moráviába, „mert ti szalonikiak vagytok, és a szalonikiak mind tisztán beszélnek szlovienül” (Metód-Legenda V. 8.).

Mint ismeretes, Konstantín és Metód sikeresen teljesítették küldetésüket: megteremtették az önálló szláv ábécét és írást, görögből egyházi szövegeket fordítottak s bevezették a bolgár jellegű szláv nyelvű istentiszteletet. Konstantín-Cirill és Metód működése azonban nem volt zökkenőmentes: a bajor (német) papság, majd a Velencében összegyűlt latin klérus a szláv istentiszteleti nyelv ellen foglalt állást. A támadások tüzeiben a testvérpár igazuk tudatában bátran védelmezte a szláv liturgikus nyelv használatának jogosultságát. Moráviában a latinul beszélő főpapok, papok és növendékek így támadtak rájuk: „Az Úr, ha kedvét lelné, vajon nem tehetné-e volna meg, hogy kezdettől fogva a maguk nyelvének betűivel írva dicsőítsék az Istent? De az Úr csak három nyelvet választott ki: a hébert, a görögöt és a latint, amelyeken illik Istent dicsérni.” A Filozófus az írás szavaival diadalmaskodott felettük és háromnyelvűeknek és Pilátus-követőknek nevezte őket, mert Krisztus keresztségének Pilátustól származó felirata e három nyelven volt olvasható (Konstantín-Legenda XV. 5—9). És hasonlóan érveltek a Velencében összegyűlt püspökök, papok és szerzetesek. De a Filozófus így felelt nekik: „Nem szégyenkeztek-e hát csupán három nyelvet ismervén el és azt akarván, hogy az összes többi nép és nemzet vak és süket maradjon?”. Majd a zsoltárból és az evangéliumból vett idézetekkel támasztotta alá igazságát: „Dicsérjétek az Urat, minden nemzetek! Minden lélek dicsérje az Urat”, stb. (Konstantín-Legenda XVI. 1—3, 5). Sőt, VIII. János pápa 880-ban Szvatopluk moráviai fejedelemhez írt levelében is a háromnyelvűség kizárólagos használata ellen foglalt állást: „qui fecit tres linguas principales, Hebream scilicet Grecam et Latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam” (Magnae Moraviae Fontes Historici III. 208; = MMFH.).

Konstantín a háromnyelvűség tévtanának alátámasztására felsorolja azokat a nemzeteket, amelyeknek könyveik vannak és saját nyelvükön dicsérik az Urat, ezek: az örmények, perzsák, abazgok, ibérek (georgiaiak), szogdok, gótók, avarok, türszök, kazárok, arabok, egyiptomiak és sokan mások (Konstantín-Legenda XVI. 7—8.). Az itt említett népekkel kapcsolatosan F. Dvorník arra próbál választ keresni, hogy ezeknél a IX. század második felében milyen nyelv lehetett használatban az irodalomban és az egyházban, illetve hogy ebben a funkcióban a népi (nemzeti) nyelvet is használták-e már. Számunkra az is tanulságos, amit a *tur'si*-kről ír, Dvorník ugyanis a *tur'si* (ejtsd: turszi) és a 'hun-bolgárok', illetve a 'magyarok' azonosításának a gondolatát is felveti (F. Dvorník, Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance. Prague, 1933. 207.). Konstantín fenti felsorolása igen tanulságos, sőt fontos dokumentum, hiszen ő az általa említett népek kultúráját, nyelvét és írását saját utazásai és tapasztalatai alapján ismerte meg.

Mégis a pápa, kezdeti jóváhagyása ellenére, módosította állásfoglalását, és sor került a szláv nyelvű istentisztelet betiltására.

VIII. János pápa 879. június 14-én megtiltotta Metódnak, pannóniai érseknek, hogy a misét „barbár, azaz szláv nyelven végezze”, ugyanakkor azonban szá-

mára engedélyezett e nyelven a népnek prédikálni (MMFH. III. 192—193.). VIII. János pápa 880. júniusában Szvatopluk comes-szel közli: Országának valamenynyí egyházi személye Metód érsek fennhatósága alá tartozik; jóváhagyja a Konstantín által feltalált szláv írást; közli, hogy nincs akadálya a misét énekelni és az evangéliumot olvasni ezen a szláv nyelven, de azzal a feltétellel, hogy az evangélium szövegét először latin nyelven kell olvasni, s csak azután a latinul nem értők számára szláv nyelven (MMFH. III. 199, 207—208.). V. István pápa 885 szeptemberében betiltja a szláv nyelvű istentiszteletet, de az evangéliumi magyarázatokat a latin nyelven nem értők felvilágosítására, e szláv nyelvben kiműveltek által lefordítva, ezen a nyelven ajánlja megtartani; egyben az engedetlen papok kizárását és az országból messzire való kiűzését rendeli el (MMFH. III. 217, 224—225.).

Az idézetekből egyértelműen kitűnik, hogy a pápai curia a szláv nyelvű liturgia betiltása ellenére, a római hit terjesztése és a latinul nem értő nép megnyerése érdekében, a nép nyelvén, azaz szlávul is engedélyezte az istentisztelet bizonyos részeit. A fentiek alapján indokoltnak tartom azt a feltevést, hogy a szloviennek nevezett óbolgár típusú nyelv és a glagolita betűs írásbeliség Morávia és Pannónia területén még Metód halála és a tanítványok kiűzése után (885—886.) is tovább élhetett.

Visszatérve a német papság magatartására, azt kell mondani, hogy a háromnyelvűség melletti kiállása nélkülözötte a történetiséget (az egyház politikájának és gyakorlatának elferdítése a liturgikus nyelv kérdésében) és hiányzott nála a távlatokban való gondolkodás. Nem vette számba ugyanis azt, hogy ezzel az állásfoglalással egyben a német nyelvterületen is gátolja a nemzeti nyelvű írásbeliség és irodalom megszilárdulását. S ezért 868-ban Otfried, a weissenburgi (Elzász) szerzetes joggal így panaszskodik: „Midőn sok ember saját nyelvén ír, hogy ily módon felemelje népét, miért kellene éppen a frankoknak lemondaniuk arról, hogy frank nyelven dicsérjék az Urat?” (MMFH. II. 321.).

Igen, a német papságot nem az apostoli szellem vezette, hanem a hatalomféltség sugallta magatartását. A „Conversio” 871-ben erről így ír: „A salzburgi érsek... Riphaldot nevezte ki esperessé, aki hosszú időn keresztül itt (Pribina udvarában, Zalaváron) tartózkodott, és gyakorolta egyházi tisztségét ama hatalomnál fogva, ahogy azt neki engedélyezte az érseke, mindaddig, amíg egy Methodius nevű görög az újonnan feltalált szláv írásaival kiszorította a latin nyelvet, a római tanítást és a hiteles latin szent iratokat, és a nép előtt megvetette tette azoknak a miséjé, evangélium-hirdetését és egyházi tevékenységét, akik azt latin nyelven végezték” (Conversio Bagoariorum et Carantano-rum). Igen, Riphald latin nyelvű térítőmunkája alul maradt a Konstantín és Metód által terjesztett nemzeti, szláv nyelvűvel szemben. S ez a fordulat érthető. A történelemből számos példát lehetne idézni annak az igazolására, hogy a nép akkor ért meg bennünket, akkor számíthatunk sikerre, ha vele érthető nyelven beszélünk.

Nyilvánvaló, hogy Konstantín-Cirill és Metód egymagukban nem lettek volna képesek e harc sikeres véghezvitelére, ügyük eredményes befejezésére. Segítőkre volt szükségük. Kik lehettek ezek? Véleményem szerint a megtérítettek, a társak, a tanítványok és végül művük folytatói, továbbfejlesztői.

Az első csoporthoz azok tartozhattak, akik a testvérpár tanítását és a szláv istentiszteleti nyelvet elfogadták s magukévá tették. Számban ezek lehetnek a legtöbben. A Konstantín-Legendában például azt olvassuk, hogy Kocel pannóniai fejedelem, aki maga is igen megkedvelte a szláv könyveket, 867-ben Konstantínnek „vagy ötven tanítványt adott keze alá, hogy tanítsa őket e könyvek ismeretére”.

Konstantín-Cirill 869-ben Rómában meghalt. A testvér támogatása nélkül maradt Metódot a bajor papság lankadatlanul üldözte és elérte, hogy őt két és fél évre (871—873) kolostorba zárják. Szerencsére a kolostorok lakóiról és látogatóiról pontos névjegyzékek készültek, s így őrződött meg Metód neve is. A luxeuilli kolostor (Luxovium, Felső-Saône, francia terület) lakóinak latin betűs nevei közt ugyanis az alábbiakat olvashatjuk görög betűkkel írva: „Methodios, Leon, Ignatios, Ioakin, Symeon, Dragais”. A felsorolt nevek közül egyedül „Dragais” minősíthető szláv eredetűnek. Ki volt a fenti öt személy? Jelenleg semmit sem tudunk róluk. Feltehetőleg a „társak” lehetnek, akik Metód kíséretében voltak s akikkel vele együtt a nagy mű megalkotásán tevékenykedtek.

Metód 885-ben halt meg. Tanítványai halála előtt megkérdezték tőle, hogy „ki lesz érdemes rá a tanítványaid közül, hogy majd a tanításban a helyedet betöltsze? Metód rámutatva ismert tanítványainak egyikére, név szerint Gorazdra, így szólt: Íme, ez itt, aki országokban szabad ember, igazhívő és jól ismeri a latin könyveket. Legyen az Isten akarata, a ti kívánságotok s az enyém is.” S ugyancsak a Metód-Legendában olvassuk: „Tanítványai tanácsot tartván, méltóképpen megadva neki a tiszteletet, latinul is, görögül is, szláv („szlovien”) nyelven is elvégezték az egyházi szertartást, és elhelyezték őt a székesegyházban.” Az itt említett tanítványok minden valószínűség szerint olyan tudásra tettek szert, hogy képesek voltak Metód tanítását másoknak tovább adni.

Metód halála után rögtön elkezdődött a tanítványok üldözése, majd elűldözése Moráviából. Ez a szomorú esemény azonban egyben elindítója lett az óbolgár nyelvű irodalom kivirágzásának és kiterelvényesedésének.

Metód legnevesebb tanítványai is — Kliment, Naum, Angelarij, Konsztantin, stb. — csak sok nehézség árán jutottak el Bulgáriába. De Bulgáriában ekkor még nem a szláv nyelv volt uralmon. A bolgárok fejedelme, Borisz 864-ben Bizáncban keresztelkedett meg, és a bolgár egyház nyelve görög lett. A görög nyelv trónfosztása 893-ban a preszlavi zsinaton következett be, s ettől kezdve az óbolgár nyelv vált a bolgár egyház és udvar hivatalos nyelvévé. Borisz fejedelem Bulgária szlavizálásában, az óbolgár nyelv uralomra juttatásában nagy mértékben támaszkodott a Moráviából elűldözött tanítványokra, akik már 886-ban megalapították a nagynevű preszlavi (Kelet-Bulgária) és ohrídi (Nyugat-Bulgária) óbolgár nyelvű irodalmi iskolát. Itt olyan jeles írók, fordítók és tudósok működtek mint Kliment-Ohridszki, Konsztantin Preszlavszki, Joan Ekzarh, Naum Ohridszki, Csernorizec Hrabar és mások, akik nemcsak megőrizték a rájuk bízott örökséget, hanem képesek voltak azt továbbfejleszteni. Így következett be az, hogy Konstantín-Cirill és Metód öröksége, az óbolgár írásbeliség és az óbolgár nyelvű irodalom hatalmas virágzásnak indult és gyorsan szinte valamennyi szláv néphez áterjedt, s ily módon segítette a szláv népek írásbeliségének és irodalmának kibontakozását és megerősödését.

Négy évtized a bulgarisztika útjain

Ez év májusában Todor Zsivkov, a Bolgár Kommunista Párt főtitkára, a Bolgár Népköztársaság Allamtanácsának elnöke átnyújtotta Király Péter egyetemi tanszékvezető tanárnak a Nemzetközi Cirill- és Metód-díjat, amelyet 1979-ben alapítottak. Eddig — vele együtt — a világ bulgaristái közül csupán hatan részesültek e rendkívül magas kitüntetésben és oszthatatlan tudományos elismerésben. A díjjal együtt járó jelentős pénzösszeget Király Péter professzor viszszaadományozta a bolgár államnak, hogy ebből is tovább fejlessze a bulgarisztikai kutatásokat.

Király Péter 1917. november 22-én született Málca (ma Malčice) községben, a volt Zemplén megyében, de Szolnok megyéhez is erősen kötődik, mert édesapja karcagi. Szlovák elemi iskolát Málcán végzett, magyar gimnáziumot Kasán. 1941-ben szerezte meg magyar–szlovák szakos tanári oklevelét a prágai és a pozsonyi egyetemen. Tanítani a pozsonyi magyar gimnáziumban csak rövid ideig tudott, mert katonai behívót kapott és be kellett vonulnia.

Az 1945 áprilisában — sok más Szlovákiában élő magyarral együtt — Király Péter is Magyarországra települt át, először édesapja szülővárosába, Karcagra költözött. Hamarosan az Országos Széchenyi Könyvtárban kezdett dolgozni, később pedig a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében, ahol igazgatóhelyettes volt. Közben, 1946-ban a budapesti egyetemen megszerezte a bölcsészdoktori címét, 1954-ben elnyerte a kandidátusi, 1973-ban a nyelvtudományok doktora fokozatot.

Saját bevallása szerint azért vállalta az ELTE Szláv Tanszékének vezetését (ahol jelenleg is dolgozik), mert így nemcsak a tudományos munkában mélyedhet el, hanem szlavisztikai oktatói és kutatói munkásságot is végezhetett. Valóban, a hetvenes évek elejétől egyre több szlavisztikai — s ennek keretén belül bulgarisztikai — publikációja látott napvilágot, s ma már — mondhatni — egy egész nemzedék bulgarista dolgozik mellette.

Király Péter egyetemi tanár legfontosabb kutatási területei a következők: a magyarországi szláv nyelvjárások, a hazai gyűjteményekben őrzött szláv — s ezenbélül óbolgár — nyelvlemek, a szláv írásbeliség kezdetei, Cirill és Metód tevékenysége s ennek magyar vonatkozásai, a szláv irodalmi nyelvek története a búdai Egyetemi Nyomda kiadványainak tükrében, a magyarországi bulgarisztika.

Kezdeményezésére Janzer Frigyes szobrász, érdemes művész elkészítette Cirill és Metód emlékművét, amelyet 1985. október 11-én avattak föl Zalavár község határában. Ott, ahol a IX. században Pribina vára állt, s a két testvér egy ideig dolgozott.

GJUROV ALEXANDAR

Kisfaludi Sándor

(1916–1986)*

Kora őszi napon búcsúztunk az óbudai temetőben Kisfaludi Sándortól, a vérbeli pedagógustól, a Verseghy Könyvtár egykori igazgatójától, a JÁSZKUNSÁG alapító szerkesztőjétől, a jó baráttól.

Félévszázaddal ezelőtt a pesti egyetemen ismerkedtünk meg, majd az első világháborúba beleszületett, a második világháborút túlélte nemzedék fiaként 1946 őszén találkoztunk Szolnokon újra. Már tudtam arról, hogy 1940-től a Felsőkereskedelmi Iskola jó szellemű tanári karában — „Benjamin”-ként — szaktárgyai mellett a sportkör vezető tanára is lett. „Komolyan vettem, azt meg természetesnek, hogy mint új tanárra az önképző kör vezetését is rám bízták — vallotta —. Együtt izgultam a fiúkkal a futballmeccseken, s ugyanakkor együtt dolgoztunk, hogy a Magyar Irodalmi Ritkaságok sorozatban Bessenyei György Galant levelek című művét sajtó alá rendezzük.

A mai pedagógusok irigyelhetik az iskolai életnek azt az időszakát, amikor egy tanár az iskola minden egyes tanulóját név szerint ismerte... Csoda-e, hogy legtöbbször még a legvagányabbakat is föl lehetett lelkesíteni minden jóra. Volt tanítványai ma is szívesen emlékeznek egykori tanáraikra, s emlegetik, hogy sokakat — akik között olimpiikonok is akadnak — éppen a sport révén tudott rákapatni a tanulásra.

Pedagógus képességei elismerését jelzi, hogy 1950-től országos magyar szakfelügyelőként foglalkoztatja az Oktatási Minisztérium, majd a középiskolák tanácsi kezelésbe adása után a megyei tanács oktatási osztályának munkatársaként tevékenykedik.

1953-tól pedig, — amikor a megyei könyvtár irányítása valódi szakembert követelt — igazgatóként nem átalította az egyetemi könyvtári szakra való beiratkozást. Gyakran láttam magam is, amikor a gróf Wenkheim-könyvtárból a papírgyárba, majd a könyvtárba került — a francia felvilágosodás hazánkba eljutott sorozatait — saját maga katalogizálta.

Igényes volt önmagával szemben, s igyekezett másokat is erre készíteni. Nem olyan útjelző volt, amely csak mutatja az utat, de maga nem indul el azon, hanem személyes példájával is ösztönzött másokat.

A leírt mondanivaló szabatos, stílusos kifejtése számára természetes volt. Nyugodt, higgadt természetét főleg a tankönyvek szövegezésében talált pongyola fogalmazás tudta csak kihozni a sodrából. Vonatkozott ez főként az általános iskola alsóbb osztályaiban használt tankönyvre, „mely a kisdíjakok kezébe — iskolai pályafutásuk során elsőként — ad megtanulandó szöveget.”

+ Kisfaludi Sándort a Hazafias Népfront Országos Tanácsa nevében Molnár Zoltán író búcsúztatta, kiemelve mélyértelmű humanizmusát, a Széchenyi megfogalmazta igaz hazafi mai példaképét, az Olvasó Népeért mozgalomban végzett jelentős munkáját.

Volt a könyvtári szervezet kiépítésében is nem egy olyan tapasztalata, ahol a helyi elgondolások keresztetkértek, vagy meg is akadályozták, hogy a kultúra, a művelődés megkapja a törvény adta jogait. Ilyen esetekben végigküzdötte magát minden fórumon, nem a saját nyugalmát tartotta fontosnak, hanem mindig a könyvtári terület, a művelődési alapellátás érdekeit.

Kisfaludi Sándor közösségi, közéleti emberként részt vállalt a társadalom felemelkedését, kulturálódását segítő más feladatokból is. Emlékezetes számomra, hogy 1953 szeptemberének egyik délutánján lakásuk kertjében fogalmaztuk meg az akkor alakult TIT szervezet folyóirata, a JÁSZKUNSAĞ célkitűzéseit és első nyolc számának tematikáját. Milyen öröm volt számára, amikor 1954-ben — akkor egyetlen vidéki folyóiratként — a TIT lapja megindulhatott, társadalmi munkában. Felelős szerkesztői tevékenységét őrzik azok az évfolyamok, s fórummá, műhellyé válva sok kezdő szakembert indított el a tudományos munka útján.

Erdemes itt néhány adalékot felidézni a folyóirat történetéből. A folyóirat címeként — amely egyúttal a működési területére is utal — Alföld (akkor még a jelenlegi debreceni irodalmi folyóirat nem volt meg), Tiszavidék, Jászkunság, Szolnok megyei Szemle változatok merültek föl. Az Alföld túl nagy körnek ígérkezett, a Szolnok Megyei Szemle pedig bezárta volna a folyóirat profilját a megye határai közé. A Tiszavidék jónak ígérkezett, de megyei újság foglalta le ezt a címet a felszabadulás után. Így maradt a JÁSZKUNSAĞ cím, amely irodalmilag is jó hangzású, és történeti vonatkozásai miatt túlnő a megye határain. Szerencsés volt ez a címválasztás, Bóka László, akkoriban Szolnok képviselője, telitalálatnak nevezte.

Az 1954-ben kezdődő első három évfolyam kéthavonként megjelenő számokból állt. Ez a gyakoribb megjelenés lehetővé tette az eseményekre való gyorsabb reagálást, a 4. évfolyamtól kezdve negyedévenkénti megjelenésre szült az engedély. Így a folyóirat inkább szemle jellegűvé vált.

A „Mit ad Szolnok megye az országnak?” célkitűzés ráirányította a figyelmet a megye értékeinek feltárására és a szocializmus építésében elért eredmények ismertetésére is.

De nemcsak szerkesztette a Jászkunságot, hanem jó érzékkel irodalomtörténeti értékű cikkeket is adott közre Móricz Zsigmondról, Csokonairól, József Attiláról. Az 1955-ben írt „József Attila Öcsödön” című tanulmányát a József Attila Emlékkönyv változtatás nélkül vette át 1959-ben. Az 1957. évi 1—2. összevont szám Verseggy születésének 200. évfordulójára szerveződött a téma országosan ismert legjobb szakembereinek bekapcsolásával. Sajtótörténetileg is érdekes eset, hogy nyomdakészen együtt állt a Verseggy-szám, szétmentek a Jászkunság előfizetési felhívásai, amikor országosan felülvizsgálatra kerültek a lap- és folyóiratengedélyek. S hogy az 1957. április 3-i Verseggy-évfordulóra megjelenjen, a nyomdailag előkészített kéziratanyag a gyomai Kner Nyomdában a Verseggy Könyvtár önálló kiadványaként jelent meg, igen szép tipográfiával. S mivel a JÁSZKUNSAĞ részére összeállított emlékszám volt, került bele ez a szöveg: „Különnyomat a JÁSZKUNSAĞ 1957-ik évfolyamából.”

Sorolhatnám egymás után azt a rengeteg munkát, amelynek Kísfaludi Sándor részese volt, s amelynek hatása emberek, intézmények életében még ma is visszacseng. Tisztelet és szeretet fogadta valahányszor Szolnokra visszajött és ahová tartozónak mindig is érezte magát, mert nem az itt kapott sebeket érezte, hanem azoknak örült, akikkel „a jó harcot megharcolta”. Utolsó cikkét is Szolnokról írta, a NÉPFRONT című folyóiratban számolt be a város társadalmi munkában elért országos sikereiről, méltatva az üzemek, szocialista brigádok és az ifjúság városszerető és -építő tevékenységét.

Mikor utóljára találkoztam vele budai lakásán — a Magyar utca sarkán lévő régi presszót ábrázoló Chiovini kép alatt, amely bennünket mindig Simon Pistára emlékeztetett, az 1953-ban ott folytatott vidám beszélgetésekre, — a jubiláló iskolájáról, a Vásárhelyi Pál Közgazdasági Szakközépiskoláról beszélt, ahová a találkozóra lejön. Beszélt a „hetedik X” utáni terveiről, tennivalókról. Csendes nyárvégi este volt. Ki gondolta volna, hogy körötte settenkedik a „Sedet atra cura”, a sötét árnyék, az elmúlás fájdalmas előszele.

Nehéz volt a búcsúzás az óbudai temető lombjai alatt.

KAPOSVÁRI GYULA

Diákkori rajz (1912)

A „Hatkunság” tudósa

Dr. Györffy Lajos emlékezete

Az idei tavaszon vettünk végső búcsút a hazai néprajztudomány egyik nagy öregétől, a túrkevei Finta Múzeum nyugalmazott igazgatójától, a Nagy- és Kiskunság történetének jeles kutatójától, dr. Györffy Lajostól. Második apjának, legjelentősebb szellemi ösztönzőjének tartotta és vallotta azt a Györffy Istvánt, akit Illyés Gyula úgy jellemzett a magyar nép tudósának, mint akiben a nép is tudóssá lett. Györffy Lajosban a „Hatkunság” (a hat kun település Karcagtól Kunszentmártonig) népe ha nem is tudóssá de önmagát és történelmét jobban ismerővé és sorsát értve-becsülővé vált. Műveiben egy történelmi tájék — benne a szülőföld, Túrkevi, ahogy ott mondják — több évszázados küzdelmének krónikáját összegezte. A vidék kincseinek szellemi hajlékot teremtett, amikor hazatelepítette az Óceán túlsó feléről a Finta szobrásztestvérek, Sándor és Gergely művészi hagyatékát, ezzel alapot és arculatot adott, mi több fejlődési lehetőséget nyitott egy kisvárosi közgyűjtemény előtt, bekapcsolva a képzőművészet „pusztai Párizsát” a magyar muzeológia és művelődés vérkeringésébe. Nevét országosan ismertté tette az „Adatok az Alföld törökkori településtörténetéhez” c. munkája, melyben az 1571-es szolnoki török deftert, adóösszeírást fordította le. Miután a Keleti Akadémián megtanulta a török és az arab nyelvet, Györffy István ösztönzésére fogott a szolnoki szandzsák fejadó összeírása fordításához. A teljes szöveg megfejtése azonban szinte leküzdhetetlen nehézségekkel járt mindaddig, ahogy ezt maga is írja könyvében, amíg Fekete Lajos professzor egyik műve fényt nem derített a török pénzügyigazgatás okirataiban használt *szíákat* írásmód és „finánc-zsargon” nyelv benemavartottak előtt homályban maradt rejtelseire. Bár a *szíákat* írásmód ismerete lényegesen megkönnyítette a defter szövegének megfejtését, a „török” nyelvű arab betűkkel írt, de túlnyomóan perzsa és arab szavakból összeállított mondatcsontokból álló szöveg helyes olvasása nem volt könnyű feladat. Györffy Lajos azonban véghetetlen türelemmel, kitartó szívóssággal és tehetséggel lefordította, jegyzetekkel és kommentárral látta el a laikus számára ákom-kábom kuszaságú adóösszeírást, megteremtve ezzel az Alföld hódoltságkori demográfiájának egyik alapvető forrásművét. A fejadóval megterhelhető családfők névjegyzéke mintegy 130 településről — köztük több Bács-Kiskun megyei városról, községről — lehetőséget ad arra, hogy a történeti statisztika eszközeivel következtetéseket vonjunk le a népesség összlétszáma, a lakott helyek sűrűsége, az etnikai viszonyok, a bevándorlás, a népcsoportok keveredése, a különböző eredetű személynevek gyakorisága, az asszimiláció foka tekintetében.

Megírta Túrkeve, a szeretett és voltaképp soha el nem hagyott szülőföld történetét, Egri Máriával közösen a Finta művésztestvérek életét és munkásságát, a rettenetes esztendő, az 1863-as „nagy inség” tragikus históriáját, a meszeszföldön híres túri fazekasok feliratos butelláinak szépségét és puritán népi humorát. Mint múzeumigazgató többszáz kiállítást rendezett, mint tanár az első volt, aki orosz nyelvre oktatta a kisdíákokat a felszabadulás után, mint nyelvek garmadát beszélő „világfi” a kevik afféle idegenforgalmi nevezetes-

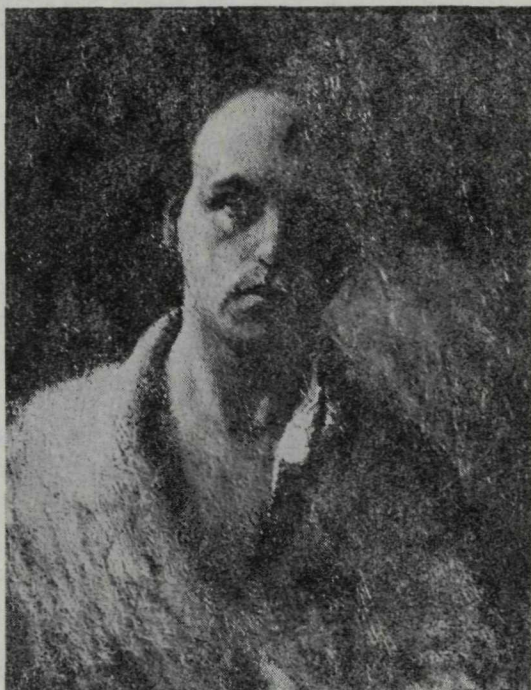
sége is volt, bárki bárhonnan vetődött az egykori sáros kis mezővárosba, később az ország első termelészövetkezeti városába. Vele mindenki találkozni akart, Lajos bácsi mindenütt ott volt, élő lexikonként mindenről tudott és őt mindig meg lehetett találni. Közvetlen egyszerűsége, szerénysége és nagy tudása Túrkeve egyik legismertebb, legnépszerűbb polgárává avatta, méltán kapott, igaz már túl a nyolcvanadik életévén, Pro Urbe kitüntetést a városi tanácstól. Nagy időt megérve szinte szellemi helytartóként szolgált és őrködött a szeretett kevek földjén. Németh László szép ítélete, amit a kecskeméti neves tájhazafiáról, a sakk- és polgármester Tóth Lászlóról alkotott, rá is igaz: „Nagyszerű ember volt. Hű maradt a tájhoz, amelyen felnőtt — annak az erényeit növesztette védelméül és dicsőségül városa fölé. Azok közé a ritka magyarok közé tartozott, akik halálukig nőttek; növesztette a sok ezer apró kapcsolatot: az érdeklődés s ragaszkodás.”

Érdeklődési köre rendkívül szerteágazó volt, fiatalkori kalandvágya a kultúrtörténetbe transzponálódott, évekig tartó szenvedéllyel kutatta pl. a kunhalmok (útmenti sírhelyek) vagy Túrkeve (Kevegyháza) nevének eredetét éppúgy, mint Attila hun király palotájának feltételezett helyét a Terehalmon. Nyelvismerete segítette a bűvárlásban, nemcsak Túrkevén volt otthonos, hanem Krakkó, Bécs, Prága, vagy Párizs múzeumaiban éppúgy. Szerette a nyelvészkedést, évtizedeken át fáradozott a kun nyelv szöveg- és szórványemlékei felderítésén. Hozzá méltóan temetésén tisztelői a kun Miatyánkot úgy mondták el, ahogy ő gyűjtötte és tudta: „Bézen atamaz kenze kikte, szenlészen szan adon dösön szen küklön nitziégen gerde ali kekte bézen akomozne okne mezne bergezge pitbütöküngön. Il bézen méne mezne neszem bezde jermezbezge utrogergenge iltme bezne olgyamanga kutkor bezne olgyamanna szen borson boka csalli bocson igyi tengere, ammen.”

A pályatársak és a barátok nevében Kaposvári Gyula a Szolnok Megyei Damjanich Múzeum nyugalmazott igazgatója Horatiussal szólva: Non omnis moriar (Nem halok meg egészen) arra utalt, hogy Győrffy Lajost is megőrzi művei az utókornak. Bizonyosság erre alkotó életének ama legfőbb sajátossága, amit „második apjáról”, Győrffy Istvánról mondott Illyés Gyula: „A tudományt úgy művelte, oly természetesen, keresetlenül és olyan életkedvvel, akár egy jó földműves a földjét. Szerette azokat, akiktől tanult és szerette azokat, akiket tanított.”

PÁLRETI ÁGOSTON

Ilosvai Varga István a Kunságban

**A hétszázéves Kunhegyes
emlékkiállítás
ünneplte művész fiát**

Korai önarckép

A fennállása 700 éves jubileumát ünneplő Kunhegyes — a megemlékezéseket októberben tartották — nagy megbecsüléssel emlékezett Ilosvai Varga Istvánra, a Magyar Népköztársaság Kiváló Művésze, a „kunváros” szülöttére, a jeles festőre. Szülőházán, a Kossuth út 80. szám alatt emléktáblát lepleztek le, a nagyközség tanácsházának dísztermében pedig kiállítást rendeztek korai festményeiből.

Ilosvai Varga István 1895. augusztus 31-én született Kunhegyesen, édesapja a város utolsó polgármestere volt. A város „cséza-kocsiján” a nagytekintélyű hivatalnok a még alig néhány éves fiát is rendszeresen magával vitte, amikor határszélre indult, ha a környező vidéken volt dolga, ugyanis észrevette, hogy a gyermek mennyire vonzódik az erdők, mezők, vizek szépségéhez.

A ma már inkább csak idillikus kunhegyesi táj az Alföld testében még mindig sajátos. Ilosvai Varga István eszmélése első éveiben, a múlt század végén még inkább változatos, romantikus, ha úgy tetszik vadregényes volt. „Ezen a területen az egykori hordalékkúp anyagból keletkezett szélbarázdák, garmadák és maradékgerincek igen jellegzetesek. Helyenként kisebb deflációs laposok is találhatók. A 6—7 méternél nem magasabb buckák többségét löszös homoktakaró fedi. A buckás területek közé iszapos-agyagos lösszel és réti agyaggal fedett felszínek ékelődnek. Ezek a felszínek a holocén időszak legnagyobb felszínformáló tényezőjének, a Tiszának az emlékei. A feltöltődés különböző állapotában lévő elhagyott medrek közül a legnagyobb és legépebb a Kakat-ér. Ez a ma is tekintélyes szélességű és hosszabb szakaszon vízborította és egészen a múlt század közepéig fenyegette árvaival a környéket” — írja tanulmányában Borsy Zoltán a földrajztudományok doktora. Tegyük hozzá a professzor megállapításaihoz: több, ma is élő kunhegyesi ember elmondta, hogy nagyapáik még ladikkal jártak a környező vásárokat, főleg Püspökladányba.

Nagyon természetes, hogy a külszíni formáiban változatos táj növényzete is igen eltérő, szemet-lelket gyönyörködtető volt, s helyenként ma is az.

Az erdők, mezők, morotvák, nádasok növény- és állatvilága ezernyi csoda volt a természethez egyre inkább vonzódó gyerek számára. A színek igen korán gondolati tartalmat nyertek Ilosvai Varga Istvánnál.

— Hároméves mulhattam, amikor egy nyárvégi koraestében észrevettem a kéket. Szép nagy kertünk volt, s az a szokásom, hogy mielőtt lefeküdtem volna, kikiváncsoltam az orgona- és jázminbokrok közé, a viruló cseresznye- vagy barackfák alá. Felcsimpaszkodtam apám nyakába s ő körülvitt a kertben. Apámnak — nyugodjék békében — tengernyi türelme volt hozzám, de hogy megelőzze bugyuta kérdéseimet — az miért zöld, ez miért piros, miért nem piros a zöld — inkább mesélt a füvekről, fákról, virágokról, lepkékről, cirpelő bogarokról. Így volt ez akkor este is, amikor valahogy a szokottnál hamarabb elálmosodtam. Kék már az idő, mondtam apámnak. S, hogy kéknek véltem az estét, nemcsak szüleim későbbi elbeszéléséből tudom, magam is emlékszem rá. Még az is bennem maradt arról az estéről, hogy macskáink a tetőgerincen lépdelt és hosszú folytott vinnyogással kereste, hívta párját. A ház cserepei fölött narancssárga csillagok pislogtak, de csak erősítették a kékre fordult időt — emlékezett a művész szentendrei műtermében felesége és e sorok írójának jelenlétében.

Gyermekkorá színélményeiről barátjának, Kampis Antal jeles művészettörténésznek is többször beszélt. Kampis Antal ezeket az emlékezőségeket így összegezte könyvében: „... a festő önkéntelen emlékezőséggel vagy más beszéd tárgyára vetített hasonlattal, mélázó gyöngédséggel idézi fel szülőfalujának és környékének biztató indításait, főképpen színességét, levegős fény- és ködvarázslásait. Szavai nyomán előttünk válik kékké az alkonyodás, lángol fel tűzokádó torokként a vörös-sárga agyaggödör, s válik lebegő tarka-hímes szövedékké a nyárvégi virágos tarló. A szülőfalu említései oly őszinték s oly bensőségesek, hogy ezután ellenvetés nélkül el kell hinnünk azt, hogy a kisgyermek színélmékeivel később a fiatal festőben nem tudott megbirkózni sem Nagybánya, sem Tihany.

Másik monográfiusa Csapó György így kezdi könyvét: „Kevés olyan festőnk van, akinek munkásságában annyira erős nyomot hagyott volna a természettől kapott gyermekkori impulzus, mint Ilosvai Varga Istvánéban. Egész életműve a természettel való szoros kapcsolatra épül; képein ez az alapélmény fogalmazódik meg kiapadhatatlan változatossággal. Szeme már korán rányílt a környező világra; felfogta, hogy ő maga is része a nagy körforgásnak, amelybe egyaránt beletartoznak emberek, fák, virágok, madarak, nádasok. Talán nem tévedek, ha azt állítom: ennek mély átérzése és költői kifejezése adja művészetének különleges tartalmát.”

A kunhegyesi elemi iskola elvégzése után néhány évre megszakadt a Kakat-parti idill, a jászberényi gimnázium tanulója lett, nem is akármilyen osztályba került — ezt mindig büszkén emlegette — Gyetvai János, Háy László és Háy Mihály voltak ezidőben a legközelebbi barátai. S Jakab a kecses röptű holló, „aki” követte gazdáját Kunhegyesről a jász fővárosba, sőt reggelente az iskola kapujáig is elkísérte, sőt egy fa tetején mindig meg is várta, együtt mentek haza.

Kunhegyesi kertben (1923)

Ilosvai Varga István rajzkészségét és színérzékét a jászberényi gimnáziumban fedezte fel rajztanára. Módszeres stúdiumokat szervezett a tehetséges növendék számára, de Ilosvai Varga István szívesebben kóborolt a városkörnyéki kiserdőkben, a Zagyva partján, a számára még ismeretlen homokdűnéken, szőlősorok között. A jász föld virágai fölött hamar felfedezte a tarka szárnyú lepkék színorgiáit, s innen indult lepkegyűjtő szenvedélye, amelynek eredményeként az utolsó szentendrei évtizedében már „nemzeti érdekű magángyűjtemény”-e volt. Megint csak a színek! S a lepkék tarka változatossága, a felfedezések gyors egymásutánja, ezek egyszerű megörökítése akvarellt követelt! Az iskolai alakrajzok helyett a természetben látott idillek akvarelljei gyűltek: „*talán nyolcadikos lehettem, amikor a jászberényi papírbolt befogadta a képeim. Ez volt életem első kiállítása*”. Iskolatársától a későbbi neves festőtől, Gecse Árpádtól tudjuk, hogy a „zsengéknek” komoly sikerük volt, s mindenki meg volt győződve, hogy a maturáló Ilosvai Varga István a Képzőművészeti Főiskolán tanul majd tovább. Nem így történt. Eleget tett édesapja kívánságának, jogra iratkozott be az egyetemen. Nem sokára behívták katonának, de a fővárosban maradhatott: ekkor Kernstok Szabadiskolájában tanult. 1917-ben felvették a Képzőművészeti Főiskolára, Balló Ede növendéke lett. Mesterét nagyon tisztelte, de akadémiizmusának ellen állt. Témáit régi élményeiből merítette, sűrűn hazajárt Kunhegyesre és Jászberénybe. (Szülei ezeitől a jász városban laktak.) 1920-ban a jászberényi Novotka-könyvkereskedésben rendezhetett kiállítást, ez sorrendben a második tárlata volt. Az ott kiállított képei közül az 1916-ban festett *Három birs* maradt ránk, a művész haláláig nem vált meg ettől, szobája falain függött. „*Húsz évesnyi voltam amikor ezt festettem, de ma is magaménak vallom, úgy érzem, itt a helye a többi kedves képem között.*” Egy 1917-ben datált remek ceruzarajz bizonyítja még, hogy a fiatalember mennyire a Kunhegyest övező lápok világához kötődött.

A Képzőművészeti Főiskola elvégzése után visszatért Kunhegyesre. Elmondta: a gyermekkori álomvilágát szerette volna egyeztetni a valósággal. A szülőföldtől többet kapott, mint remélt. A gyerekkor varázslata nem illant el mint a reggeli pára, s minden a vásznaira kívánczolt. Induló élete legtermékenyebb éveit élte, egymást követték a kiállításai: A Jász-Nagykun Szolnok megyei lapok 1924. november 6-i számában olvastuk: „*A múlt vasárnap ért véget Kunhegyesen Ilosvai Varga István festőművész harmadik kiállítása. Előbbi kiállításai óta sokat fejlődött. A kiállítás mintegy 40 képe közül igen sok elkel.*” A félreértések elkerülése végett: a fiatal művész harmadik kiállítása valóban Kunhegyesen volt, s ezt a következő két évben — tehát 1922—1924 között — még másik két tárlat követte. Nem írhatjuk, hogy sorrendben a negyedik és ötödik, hiszen közben Debrecenben is kiállított, s a kunhegyesi tárlatait rendszeresen bemutatta Karcagon is, de a többi kun városban is.

1924 őszén Ilosvai Varga István képei honoráriumából elutazhatott Párizsba, tanulmányútra. „*A falu elfogadott engem festőjének, mindent megvásárolt, amit bemutattam a lakosságnak. Ez volt az én első megméretésem, műkritikám, s ezt a méltatást érthetően életem legszebb emlékei között őrzöm ma is.*”

1925 teléig volt Párizsban, majd újra visszatért Kunhegyesre. Nagyon sokat tanult a francia fővárosban, szakmai tudása tovább tökéletesedett, nem lenne

való azt állítani, hogy Párizs „levegője” nem volt hatással művészetére, bár ott saját szavai szerint egyetlen egy képet sem festett, annál több vázlatot készített, s még inkább a múzeumokat, a kiállító szalonokat járta.

Az idei októberben szülőhelyén rendezett kiállításán bemutatott húszegynéhány, eddig többségükben lappangónak vélt képe közül az erős színdinamikával alkotott *Kunhegyesi kertben* (1923), az ugyanazon évben festett, a ligetek sorványfás fény-árnyék viszonyait nagyszerűen visszaadó *Artéri erdő*, a természet megújulását, a víz és a nap csillogását mesterien tükröző *Tavaszkunhegyesen* (1924) a legfigyelemre méltóbbak. Az utóbbi két képen jól felismerhetően jelentkeznek — a fák robusztussága ellenére — az a légiesség, amely későbbi festészetének egyik sajátossága. A rend kedvéért jegyezzük meg, hogy egy igen korai (1912) — még Varga Istvánként aláírt — kép is a tárlat anyaga között van: tudomásunk szerint ez a legelső munkáinak egyike, jól mutatja az akkor még csak tizenéves fiú rácsodálkozását a természetre, de képszerkesztése már ennek a zsonglérnak is sokatígérő.

Az előzőeknél — 1922—1924 — még gazdagabb és tökéletesebb Ilosvai Varga kunhegyesi alkotó korszakának második része, amely a Párizsból hazatérte után kezdődött, s élményanyagával átszővi a szentendrei évtizedeket is.

Az ígélet folytatódott, a művész újra felfedezi szülőfaluját. A *Falusi utca eső után* (1925) közvetlenül a párizsi körengeteg, a mindig jól tisztított nagyvárosi aszfalt már-már megszokott látványát követően fogant, kiemeli a korabeli magyar falu szegénységét. A csutkaszárból készült kerítés, a tenyérnyi ablakú nádfedelees ház, a széljárásban görbült fák, az eső, az olvadás pocsolói nemcsak mint látvány ihletik, feléledő szociális érdeklődésének — amely Szentendrén teljesedik ki — első képi megjelenítése.

Különösen gazdag alkotásokban a szülőfalujában töltött utolsó esztendő, 1926. Színei mélyülnek, sötétebbek lesznek, az idill már ritkább, *Korai önarckép*en a meditatív vonások igen erősek.

A „megkerült” 1926-ban készült festményei közül csak a *Kakat* él régi és teljes színpompájában, a *Falu vége Kunhegyesen* zártságot, elszigeteltséget, elmaradottságot sejtet; a *Kunhegyesi kisutca*, és a *Kunhegyesi részlet* belülről láttatja az előző gondolatot. Nemcsak a fák, a házak jeleznek rogyantságot, de a képeken megjelenő emberek is. A *Kunhegyesi utca* — ez a festmény ismert a műtörténészek előtt, sokáig a művész tulajdonában volt, majd egy szolnoki magángyűjtőhöz került — szintézise az említetteknek, nehéz úton ballag egy roskatag léptű ember a deszkapalánkos kerítések mellett.

1926-ban megnősült és a fővárosba költözött. „...pesti hónapos szobákban álmodoztam a műteremről. Nyomorúságos idők voltak. 1928-ban a Nemzeti szalonban állítottam ki Kovács Margittal és Ruzicska Györggyel, — ez volt a pesti bemutatkozásom. Két nyáron Nagybányán festettem, harmadszorra már nem tudtam elmenni, annyi pénzem se volt. Különben se találtam ott meg önmagam, hiányzott a Kunság...”

1934-től Szentendrén élt, az ottani korai képein — jól nyomon követhetők a kunhegyesi élmények. A *Munkából hazafelé* (1935) a *Munkálkodó asszonyok* (1936), a *Szegény ember* (1938), a *Napszámosok* (1940) egytől-egyig jellegzetes

kun figurák. A Kaszások sötét, komor háttér előtt már robosztus figurák, mintha a földből nőttek volna ki. Mozdulatlanul várnak. Elcsigázottak és félelmetesek egyszerre. Móricz Zsigmond sűrűvérű, nehézkezü emberei. Szinte várja a néző, hogy az „egyszer jóllakott” ember belevágja a kést a hatalom megtestesítőjébe. „Kunhegyesi szomorú emlékem gyümölcse ez a képem is.” — mondta 1974. május 3-án a műtermében. Akkor láttam utoljára. 1978. december 18-án meghalt.

Élete utolsó éveinek nagy álma volt, hogy korai, kunhegyesi alkotó korszakának képeit még egyszer együtt láthassa. Ez a vágya nem teljesülhetett, annál is inkább nem, mert nem tudta — az idő távlatából — hogy melyik festménye hová került. A háború alatt számos képe gazdát cserélt, a környező kúriák elpusztultak, a művész okkal, joggal szenvedett a „hol keressem őket” gondolatától.

A képek egy része most 60 év után mégis megkerült, kunhegyesi, szolnoki családok féltve őrzött kincsei. Sajnos egyik híres munkája a *Fészek tolvajok* még most is lappang valahol. A képet 1924-ben a vármegye vette meg, — azóta nyoma veszett. Reménykedjünk, hogy egyszer az is megkerül.

A 700 éves jubileum alkalmával rendezett kiállítás eléggé nem méltányolható érdeme — miután helyi szervezők felkutatták a művész korai képeit —, hogy most még bekerülhetnek ezek a művek Ilosvai Varga István életműkatalógusába. Csak ezután lehet majd Ilosvai Varga életműkiállítást rendezni, hiszen a kiállított képek feltárják a műtörténészek előtt Ilosvai Varga István életútjának korai szakaszát is.

TISZAI LAJOS

Falusi utca eső után (1925)

Magyar ifjúság a nyolcvanas években

Megjegyzések egy tanulmánygyűjteményhez

A társadalomtudományi kutatómunkában a legutóbbi időig meglehetősen háttérbe szorultak az ifjúság társadalmi helyzetével foglalkozó vizsgálatok. Ebben nyilván az is szerepet játszott, hogy napjainkban váltak igazából érzékelhetővé azok az ellentmondások, melyek — ha rétegenként mégoly eltérő formában is — a fiatalok társadalmi magatartását, tudati állapotát, a szocializmus-hoz való viszonyát jellemzik. S ma, a változások egyre bonyolultabb időszakában — az ifjúság hol csüggesztő önbecsülés- és önbizalomvesztésre, hol illuzórikus túlbecsülésre készítő helyzetében — *a reális értékelésre és a mértékadó ítéletre különösképpen szükség van.* Mindenfajta tudományos elemzés — kivált éppen a szociológia — számára elkerülhetetlen feladat, hogy használható információkat nyújtson a mai magyar ifjúság léthelyzetének és szocializációjának legfontosabb kérdéseiről. S ez nemcsak a politikai döntések megalapozása szempontjából fontos, hanem azért is, mert *reális perspektívát vázoló és valódi célokra, szükségletekre alapozott társadalmi program e* — számszerűleg is igen jelentős — réteg jellemzőinek ismerete nélkül *kidolgozhatatlan.*

Am bármennyire nyilvánvalóvá vált is ez a felismerés, az ifjúságkutatásban — ahogyan ezt a címben jelzett kötet tanulmányai is érzékel-

tetik — kimagasló eredményekről mégsem beszélhetünk. Legfeljebb olyan vizsgálatokról, melyek az ifjúságpolitikai gondolkodás mélyítésére, illetve *„egy távlatos társadalompolitikai stratégiával való szervezettebb”* kapcsolódást megteremtő fel fogás kimunkálására vállalkoztak.

Az alapvető jellemzők — mint például a fiatalok életmódja, szocializációja, mentális és fizikai egészsége — feltárásánál és feldolgozásánál ez a szemléletmód nemcsak hasznos, de nélkülözhetetlen is. Nem azért szükséges ugyanis általános célokban és fogalmakban gondolkodnunk, mérceivel mérnünk, mert a különféle jelenségek elemzéséhez hiányoznak a konkrét adatok, hanem elsősorban azért, *mert a távlati fejlesztés és a konkrét változtatás egymást feltételező szempontjaitól sohasem lehet eltekinteni.* Paradox módon a nemrég megjelent válogatásban is az ifjúság nyolcvanas évekbeli állapotát átfogóan analizáló tanulmányok váltakoznak az olyan társadalomstatistikai vizsgálatokra alapozó cikkekkel, mint például a fiatal korosztályok anyagi-jövedelmi és lakáshelyzetéve vagy éppen a fiatal korosztályok életmódjával foglalkozó írások. Míg az első részben az ifjúságpolitika általános kérdéseivel foglalkozó elemzések kaptak helyet, addig a kötet nagyobbik felében e politika tudományos megalapozását szolgáló tanulmányok.

Műfajukat és feldolgozásmódjukat tekintve is merőben eltérnek egymástól. Általánosságokban mozgó és inkább a jelenségek érzékeltetésére vállalkozó fejtegetések ugyanúgy szép számmal akadnak, mint az ifjúság léhelyzetét félreérthetetlenül megvilágító gondolatmenetek. Az előbbiekre lehet példa Pataki Ferenc tanulmánya (melyben a nemzedékváltás és a szocialista fejlődés folytonosságának viszonyával foglalkozik), az utóbbira pedig Gazsó Ferenc

Az ifjúság társadalmunk szerkezetében című cikke. A szembeszökő különbség abból ered, hogy az utóbb említett szerző az ifjúság társadalmi szerkezetének változását a szociológiai kutatások eredményeinek felhasználásával mutatja be. Így a társadalom osztály- és rétegszerkezetében zajló folyamatok *generációs metszetéről* is jóval több érvényes ismeretet szerezhetünk. Bármily meglepően hangzik is, a tanulmány csaknem valamennyi megállapítását egytől-egyig megerősítik a válogatás második felének írásai. Mindenekelőtt Andorka Rudolf—Falussy Béla

A fiatal korosztályok életmódja, illetve Rédei Mária, Salamin Pálné és Újvári József *A fiatalok anyagi-jövedelmi és lakáshelyzete* című írása érdemel ebből a szempontból figyelmet. Nemcsak az időmérleg-felvétel eredményeinek összefoglaló elemzése mutatja ugyanis azt, hogy a nyolcvanas években a társadalmi rétegek életmódja közötti különbségek igen nagyok, illetve hogy a rétegek közötti differenciák az ifjúság körében is fellelhetők, hanem a fiatalok anyagi-jövedelmi és lakáshelyzetével kapcsolatos mutatók ugyancsak egyértelműen ezt érzékel-
tetik.

Kitűnik például, hogy a gyermekes családok jövedelmi hátránya nő-

vekvő tendenciát mutat. „Míg 1970 és 1975 között a nomináljövedelem növekedésének 60 százaléka egyben reáljövedelem-növekedést is jelentett, 1976 és 1978 között alig 40, 1979—1980-ban pedig csak 10 százalék ez az arány. A reálérték nélküli nomináljövedelem-növekedés kétszeresen is hátrányosan érinti a gyermekes fiatalokat, hiszen a gyermekek után fizetett térítési díjak (például a bölcsődei, óvodai, iskolai napközi otthon) a reáljövedelem stagnálása esetén is gyorsan növekednek”. Nem szólva arról, hogy a családi pótlék a gyermeknevelés családi terheinek ellensúlyozásában legfeljebb 20 százalékot tesz ki. S ha ehhez még hozzávesszük, hogy a fiatalok lakáshoz jutási esélyei egyre csökkennek (1980-ban a 30 év alatti fiatal háztartások 38 százalékanak nem volt lakása); fizikai és mentális egészségi állapotuk szemmel láthatólag romlik; társadalmi beilleszkedési zavarai — rétegenként és korcsoportonként változó formában — jelentősen növekednek; önálló pályais és életkezdesi lehetőségeik mind inkább szűkülnek, és így tovább, az idézett tanulmányok kétségkívül elgondolkodásra késztetnek bennünket. Lakással, a képzettségnek megfelelő munkakörrel és fizetéssel nem rendelkezőket éppúgy, mint a privilegizált helyzetben levőket. Olyan társadalmi jelenségekről (nemritkán anomáliákról) van ugyanis szó, melyekről mindenkor az adott társadalmi feltételek és alternatívák figyelembe vételével együtt, azok tisztázásának keretében lehet és érdemes szólni. Különben könnyen visszacsúszik az elemzés a vélekedések vagy az elvont általánosítások és bizakodások hamis világába.

S mint más társadalmi jelenségek esetében, az ifjúság helyzetének vizsgálata közben is szem előtt kell tar-

tani, hogy azok az egyre szaporodó ellentmondások, melyek a fiatalok léthelyzetében szociológiailag feltáráshatók, semmiképpen sem választhatók el a társadalmi gyakorlatban újratermelődő antinómiáktól. De nem kevésbé fontos annak figyelembe vétele sem — s talán éppen ez a kötet egyik legfőbb tanulsága —, hogy mivel az ifjúság nem egységes társadalmi csoport, „hanem egyrészt a lakosság különböző rétegeinek, csoportjainak szerves részét képezi” (magán viselve ezeknek a csoportoknak megkülönböztető jegyeit), a változtatás lehetőségeit csak ennek alapján lehet számba venni. Másrészt — ahogyan a kötet nem egy szerzője utal rá — a fiatalok különböző rétegei a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyük szerint éppannyira eltérő helyzetűek, mint egyéni aspirációikat, társadal-

mi törekvéseiket és kívánságait tekintve. Csak sajnálni lehet, hogy a válogatásban egyetlen olyan tanulmány sem szerepel, mely kísérletet tett volna eme szubkulturális jellemzők feltáráására. Még utalásszerűen is hiányzik a nyolcvanas évek jellegzetes törekvéseit kifejező „ifjúsági attitűdök” szociológiai elemzése. S ezen a felemásságon vajmi keveset enyhít az a szerzői és szerkesztői beismerés, hogy a tanulmánygyűjtemény „csak részben képes ki-elégíteni az iránta támasztott követelményeket és az olvasók lehetséges igényeit mind a tematikai gazdagság, mind az elemzés mélysége, mind pedig a gyakorlati hasznosítást célzó ajánlások tekintetében”. (Kosuth Könyvkiadó)

KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN

Fiatal volt, szárnyalni akart

Paulina Éva: Zenészballada — Riportkönyv, Magvető Könyvkiadó, 1986

Bizony mondom, bár körülbelül én vagyok a harmadik, aki e könyvről ír, hosszú lesz a kritikusok sora, tehát feltehetően találkozok még az Olvasó sok véleményével, talán nemes és nemtelen indulatokkal is. Ez persze nem baj, hiszen változó világunkban a nehezen változó korosabb korosztályok is megtanulják: nem árt, ha beszélnek valamiről, sőt.

A nyáron néhány vidéki napilap részleteket közölt a fiatal szolnoki újságíró, Paulina Éva riportkönyvéből, amely a Magvető Könyvkiadó gondozásában megjelenés előtt állt. Itt Szolnokon már az ízelítő is izgalmat kavart. Voltak, akik szen-

zációéhesen, mások szép, régi élményeik, emlékeik felelevenítésével, megint mások a tragikus történet könnyeivel küszködve olvasták Szécsi Pál életregényét — pontosabban azt, amit és ahogyan a pályatársak, s elsősorban a testvér, Szécsi Katalin elmondott róla. Nos, az olvasók között már akkor is volt, aki fanyalgott: ugyan már, hogy lesz az könyv, milyen könyv lesz az, amit pár rivaldafényben élő művész, — még gorombábban: félművész — visszaidézik. Írástudók vitatták azt is: miért valamiféle szabálytalan interjúláncban találja mindezt a fiatal szerző.

Aztán most (december elsején írom ez sorokat, s ezt azért tartom fontos-

nak, mert gondolom, máshol hamarabb megszólalnak, szólalhatnak a kritikusok), szóval most november közepétájt megjelent Paulina Éva riportkönyve.

Nem tudom Szolnokon mennyit adtak el belőle, azt azonban igen, hogy ismerősök és félismerősök kérnek úton-útfélen: mert ismerem a szerzőt, szereznék nekik a könyvből. Tudom még azt, hogy november huszadikán a fővárosban dedikált a szerző — s a könyvesboltban, ahol találkozott az olvasókkal, este hat óra körül már nemcsak a könyvből, de Szécsi Pál hanglemezeiből is mind egy szálíg elfogyott a készlet.

Akkor még egyszeri elolvasással — talán helyesebb, ha átfutással — birkóztam kevés időm miatt a Zenészballadával. Az első találkozás szenvtelen és minduntalan kétkedő volt. Mit tehet a szerző tizenkét nyilatkozó, régi időket ilyen-amolyan hűséggel, pontossággal felelevenítő

ember mondataival, kimondott és burkolt félszavaival? Amikor a végére értem, azt megállapítottam, hogy ügyes. Szerkesztett könyv ez, tények és érzések (nem érzelmek és érzélgösségek!) tiszta folyása, amiből talán a szerző se hiányzik.

Másodszorra már szándékosan, nyugodtabban fogtam a Zenészballadához. Szó se róla, örültem is, hogy újra kézbevettem, bár hályogosszemű, örökké tévét áhítózó édesanyám kicsit neheztelt érte. Ő máig se olvasta el végig, dehát nyeles nagytóval nem megy az gyorsan egy rosszszemű embernek. Szóval, másodszorra már ízlelgettem, értelemmel lapozgattam. A szerző erényének könyveltem el, hogy néhány nyilatkozóra ráismertem. Aradszkyra, aki „nyakig tintásan” ismerte meg az énekest, Koós Jánosra, aki „frankón” tudja, hogy az itálnak sok köze volt a tragédiához, s Ambrus Kyrire, aki azt mondja, nem volt és nem lesz ilyen énekes Magyarországon, mint Szécsi Pál volt. Tessék csak belegondolni, mennyire kell figyelni, mennyire meg kell az embert ismerni, mennyire tudni kell mértékkel bánni emberek véleményével, hogy ezt egy figyelmesen olvasó ember, aki tévéből, innen-onnan kicsit talán érzékenyebben figyel a világra, észrevegye!

November huszadikán reggel Paulina Éva a Kossuth rádióban másfél perces nyilatkozatban azt mondta: nem könnyeket akart újból a nők szemébe csalni... Ezt nagy igazságnak, s nem szándéknak tartom. Bár nem mondhatom magamról, hogy majdnem fiatalként imádtam az énekest — miért ne mondanám meg, úgy voltam vele, mint a többivel, aki akkoriban vált ismertté, amikor én már rég elfelejtettem a tizenévesek gondját-baját, kritiku-

sabb szemmel, füllel hallgattam az újmódi nótákat is — szóval egy kellemes, széphangú, jómegjelenésű fiatalembernek könyvetem el. Nem többnek, hisz ha jól belegondolunk, nem is indult ennél többnek, s talán a tragédiája az, ami sokak emlékeztében mindenki elé és fölé helyezi. Mégis, a riportkönyv elolvasása után azt mondtam: látni kell az életet, ismerni egymást, s talán az se árt, ha tudjuk egymásról nemcsak azt merre tart, hanem azt is, honnét jött. És ettől kezdve már nem Szécsi Pál táncdalékes sorsa a megrázó, hanem Szécsi Pál fiatal magyar emberé.

Ez a nehézsorsú ember nagyon sokat elért. Nem könnyen, nem hullott az ölébe babér és síríg tartó (milyen szomorú, hogy egy harmincévesen eltávozott embert nem kísért végső útjára hűség és szerelem, csak árnyak és árnyékok...), síríg tartó szerelem. És megdöbbenően fájdalmas, hogy egy harmincéves sikeres fiatalembert csak egy testvér gyászol, hiányol — talán élete végéig. Mert a többiek élete „frankón” megy tovább, s ebben tökéletesen nekik kell igazat adni.

Fiatal volt, szárnyalni akart — a címadó nóta, a Zenészballada egy sorát idéztem. Schöck Ottó zenéje. Szécsi Pál dalszövege az öreg „hangszeres” sorsáról szól. Csak dalban élte meg ezt a sorsot, elege lett belőle, belőlünk, mindenből és mindenkiből.

Ha Szécsi Pál tragédiája egyedül állna, azt mondanám, Paulina Éva a kivételest, a különlegest, az egyedít választotta első könyve témájaként. Sajnos, nagyon sajnós, hogy ez nem így van. Korunkban már nem a tudóbaj, s még csak nem is gyógyíthatatlan nyavalyák tizede-

lik a magyart. Sok, túlsok, aki önkézzel vet véget életének, s köztük is megdöbbenően sokan vannak, akik nem eszik meg kenyerük javát. És ez az, ami miatt könyvet kell írni egy „sármos” szépfüúról, egy végtelen nehéz és rövid, de sikeres utat bejárt fiatalemberről. A riportert figyelmeztet, s egy ember sorsán példázza a kort, s a kórt. Magyarul: az életet, amely tele van árnyékkal és fájó emlékekkel, eredettel és eredeti bajokkal. Az életet, amelybe bele lehet halni, rohanni.

Ezért tartom jónak ezt a riportkönyvet, s azt se bánom, ha sokezer olvasója közül kevesen értik meg teljesen a tiszta szándékot. Akik megértik, használhatnak vele maguknak, másoknak. És ez nem kevés!

* * *

Mielőtt bárki is kollegális jószándékkal, a „benfentesek” jóindulatával vádolna, köteles vagyok elmondani, hogy Paulina Éva újságíró munkáját régóta ismerem. Ez igazán nem csoda, hiszen itt, Szolnokon kezdte a vidéki újságírók pályáját, s nagyon remélem, itt is folytatja sokáig közöttünk. Nem azért, mert tündöklő csillag a vidéki újságírás egén. Hanem egyszerűen csak azért, mert annyira fiatal még, hogy szárnyalhat, lehet boldog munkában, életében. Aki a vidéki újságírók életét ismeri — kénytelen vagyok minduntalan a vidéki jelzőt használni, — nos, az tudja, hasábok és kolumnák végtelen tengerében élünk, kötelezettségeink (ha elkötelezettségünkkel párosulnak) időnként napszámosra emlékeztetnek, akinek nincs megállás és feltöltődés, és nincs idő, csak egynapos „szenzációlan szenzációkra”. Tudom, Paulina Éva ezt a könyvet úgy kezdte el,

hogy szabad idejéből, kisgyermeknevelése közben és kevéske pénzéből indult el gyűjteni, ismerkedni egy olyan világgal, amire nyírségi kislány korában a tévé képernyője nyitotta rá a szemét. És közben dolgozott, nem is akárhogyan. Riportok és tárcák, villanásnyi portrék és tudósítások, hírszerkesztések közepette élt együtt az első könyv minden örömeivel, méginkább gyötrelmével. Tehetségét a (ismét a jelző, ismét nem véletlenül, hisz annyian használják megrovón, lenézőn, hogy leg-

alább egyszer jószándékból, nyomtatásban is jelenjék meg!) vidéki szerkesztőség épp tavaly szerény szakmai díjjal elismerte. Olvasói levelek a bizonyítékok, hogy mások is...

Tiszta szívvel olvasásra ajánlom mindenkinek, s főleg azoknak, akik nem eleve indulatosan, vagy szépelgőn fogják kezükbe a Zenészballedát, Paulina Éva első könyvét. Hiszem, nem egyben utolsó is!

SÓSKÜTI JÚLIA

Következő számaink tartalmából:

- Dienes Eszter és Cseh Lajos versei
- Irodalomtörténeti szemelvények
- Három évtized krónikája. A szocializmus megújulásának eredményei a kultúrában és a tudományos életben
- Túrkevei „honfoglalók”. Esszériport a téeszalapítóról
- Ingázók. Munkáséletképek a Jászságból
- Hazai tájakon: Kunszentmárton
- Jelenben élő múlt. Szolnok megye földrajzi nevei
- „Jók is, rosszak is, csillagom...” (Sorsok becsületben 1.)
- Művésztelepi anekdoták

*Minden kedves olvasónknak békés, boldog karácsonyt
és eredményekben gazdag új évet kívánunk!*

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Párizsi vázlatok (1925)

Ára: 12,— Ft